

Technická univerzita v Liberci

**FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A
PEDAGOGICKÁ**

Katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Sociální práce

Studijní obor: Penitenciární péče

**BEZDOMOVECTVÍ
HOMELESSNESS**

Bakalářská práce: 11–FP–KSS–4016

Autor:

Adriana KOBULEJOVÁ

Podpis:

Vedoucí práce: Mgr. Jan Jihlavec, DiS.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
81	12	0	5	26	5 + 1 CD

V Liberci dne: 27.04.2012

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Adriana KOBULEJOVÁ**
Osobní číslo: **P09000074**
Studijní program: **B7508 Sociální práce**
Studijní obor: **Penitenciární péče**
Název tématu: **Bezdomovectví**
Zadávací katedra: **Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl bakalářské práce: Charakterizovat problematiku bezdomovectví, zjistit a analyzovat důvody a důsledky bezdomovectví.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Rozhovor.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

HORÁKOVÁ, Milada. Současné podoby bezdomovství v České republice: pilotní sonda. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1997.

HRADECKÁ, Vlastimila. Bezdomovství - extrémní vyloučení. 1. vyd. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.

JÍLEK, Jan. Ze závislosti do nezávislosti: (spoluzávislí a nešťastní). 1. vyd. Praha: Roční období, 2008. ISBN 978-80-85524-03-1.

KATOLICKÁ CÍRKEV, Charita Olomouc, KATOLICKÁ CÍRKEV, Charita sv. Anežky Otrokovice. Sociální vyloučení a ztráta domova v kontextu závislostí. 1. vyd. Olomouc: Charita Olomouc, 2007. ISBN 978-80-239-9765-1.

MAREŠ, Petr. Nezaměstnanost jako sociální problém. 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. ISBN 80-901424-9-4.

MAREŠ, Petr: Sociologie nerovnosti a chudoby. 1.vyd. Praha: Slon, 1999. ISBN 80-85850-61-3.

NOVOTNÝ, Přemysl, PRŮDKOVÁ, Táňa. Bezdomovectví. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0.

PRUDKÝ, Libor, ŠMÍDOVÁ, Michaela. Kudy ke dnu. 1.vyd. Praha: Socioklub, 2010. ISBN 978-80-86140-68-1.

TOUŠEK, Ladislav. Kultura chudoby, underclass a sociální vyloučení. In "Romové" v osidlech sociálního vyloučení. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. ISBN 80-86898-76-8.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jan Jihlavec

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce: 1. dubna 2011

Termín odevzdání bakalářské práce: 27. dubna 2012

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.

vedoucí katedry

dne 22. dubna 2011

Čestné prohlášení

Název práce: Bezdomovectví
Jméno a příjmení autora: Adriana Kobulejová
Osobní číslo: P09000074

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 27.04. 2012

Adriana Kobulejová

Děkuji panu Mgr. Janu Jihlavecovi, DiS., za pomoc, potřebné rady a zodpovězení všech dotazů při zpracování mé bakalářské práce. Poděkování patří také organizaci, kde mi bylo umožněno čerpat podklady pro svoji práci, konkrétně Dům humanity v České Lípě.

Název bakalářské práce: Bezdomovectví

Jméno a příjmení autora: Adriana Kobulejová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2011/2012

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Jan Jihlavec, DiS.

Anotace:

Bakalářská práce se zabývala problematikou bezdomovectví a vycházela z odborných výzkumů a zkušeností osob, kterých se bezdomovectví týká. Jejím cílem bylo zjistit a definovat problémové situace, které souvisí se vznikem a působením tohoto fenoménu. Práce byla rozdělena do dvou stěžejních oblastí. Jednalo se o část teoretickou, která vycházela z odborných zdrojů a pomocí nich objasňovala základní pojmosloví, některé hlavní patologické jevy, které ovlivňují vznik a průběh bezdomovectví a možnosti prevence, či formy následné pomoci. Praktická část zjišťovala pomocí rozhovoru s dvaceti klienty azylového domu, jaké jsou jedny z hlavních příčin, důsledků a možnosti pomoci u bezdomovectví z hlediska respondentů. Výsledky ukazovaly, že 3 nejčastější důvody bezdomovectví jsou nezaměstnanost, nedostatek příjmu a špatný zdravotní stav; 2 nejzávažnější důsledky u respondentů jsou ztráta chuti do života a nemoci a 2 nejčastější formy pomoci, které lidé bez domova využívají, jsou azylové domy a terénní sociální práce. Ze získaných poznatků autorka navrhla opatření v oblasti prevence bezdomovectví u lidí jím potencionálně ohrožených a zmírňování dopadů u osob, které se ocitají bez domova formou komplexní strategie zahrnující oblast trhu práce a politiku zaměstnanosti, podporované bydlení a sociální byty, kladení důrazu na tradiční hodnoty a tradiční model rodiny, dostatečnou osvětu a systémové řešení problému. Za největší přínos práce vzhledem k řešené problematice bylo možné považovat zjištění, že současný přístup k řešení problematiky bezdomovectví je nedostačující, počty osob bez domova dále narůstají, a to z důvodů, které leckdy nejsou až tak patrné, a je třeba se tímto problémem podrobněji zabývat a věnovat mu větší pozornost.

Klíčová slova: bezdomovectví, lidé bez domova, závislost, nezaměstnanost, chudoba, práce, bydlení, výkon trestu odnětí svobody, sociální služby

Title of Bachelor Thesis: Homelessness

Name and surname of author: Adriana Kobulejová

Academic year of submission of Bachelor Thesis: 2011/2012

Head of the Thesis: Mgr. Jan Jihlavec, DiS.

Summary:

Bachelor Thesis focused on the homelessness issue based on professional expertises and experiences of people concerned homelessness. Its aim was to identify and define problem situations that are related to the emergence and influence of this phenomenon. The Thesis was divided into two main areas. It was a theoretical part, based on expert resources and used them to clarify the basic terminology, some of the main pathologies that affect the formation and course of homelessness and options of prevention or subsequent forms of assistance. Practical part investigated through interviews with 20 asylum house clients, what are some of the main reasons, consequences and options to help the homelessness in terms of respondents. The results showed that the 3 most common reasons for homelessness are unemployment, lack of financial income and ill health, the 2 most serious consequences are loss of appetite for life and disease and 2 of the most common forms of assistance to homeless people, which they use, are asylum houses and street work. From the acquired knowledge author has proposed measures to prevent homelessness for people threatened by potential homelessness and reduces impacts for those who find themselves homeless through a comprehensive strategy involving labour market and employment policy, supported housing and social housing, an emphasis on traditional values and the traditional family model, sufficient education and systemic problem solving. The greatest contribution of the work given to addressing the issue could be considered a finding that the current approach to resolve homelessness is inadequate, because number of displaced people has been increasing for reasons that sometimes are not so obvious. It is necessary to work on this problem in detail and to pay more attention to it.

Keywords: homelessness, homeless people, addiction, unemployment, poverty, work, housing, custodial sentence, social services

Obsah

Seznam zkratek	10
Úvod	11
TEORETICKÁ ČÁST	13
1 Vymezení pojmů	13
1.1 Definice bezdomovectví	14
1.2 Rysy bezdomovectví	15
1.3 Typologie bezdomovectví	16
1.4 Charakteristika lidí bez domova	18
2 Příčiny vzniku bezdomovectví	20
2.1 Závislosti	21
2.2 Nezaměstnanost	24
2.3 Chudoba	26
2.4 Specifické příčiny bezdomovectví	27
3 Důsledky bezdomovectví	31
3.1 Důsledky pro jedince	31
3.2 Důsledky pro společnost	33
4 Možnosti vedoucí k návratu do společnosti – pomoc bezdomovcům	34
4.1 Státní péče	35
4.2 Nestátní péče	38
5 Prevence bezdomovectví	38
5.1 Trh práce	38
5.2 Bydlení	39
5.3 Funkční rodina	39
5.4 Osvěta	40
5.5 Systémové řešení problémů	40
6 Závěr teoretické části	41

PRAKTICKÁ ČÁST	42
7 Cíl průzkumu	42
8 Předpoklady	42
9 Metody průzkumného šetření	43
10 Popis vzorku	44
11 Popis prostředí	45
12 Interpretace získaných dat	45
12.1 Rodina a osobní život	45
12.2 Vzdělání a zaměstnání	48
12.3 Osobní problémy	51
12.4 Zdraví a závislost.....	55
12.5 Náhled na osobní situaci.....	58
12.6 Zkušenosti se službami pomoci a jiné řešení.....	63
13 Ověření předpokladů	68
14 Shrnutí výsledků výzkumu	72
Závěr.....	74
Navrhovaná opatření.....	76
Seznam použitých zdrojů.....	79
Seznam příloh	81

Seznam zkratk

AD	azylový dům
EU	Evropská unie
ID	invalidní důchod
RT	rejstřík trestů
SP	sociální práce
SW	streetwork (terénní sociální práce)
TČ	trestná činnost
ÚP	úřad práce
ÚV	ústavní výchova
VT	výkon trestu
VTOS	výkon trestu odnětí svobody

Úvod

Ve své bakalářské práci jsem se rozhodla zabývat problematikou bezdomovectví. V dnešní době představuje bezdomovectví jistý fenomén, který před rokem 1989 nebyl zdaleka tak rozsáhlý jako dnes. Stěžejním bodem této práce není porovnávat pozitiva politických systémů, nýbrž se věnovat bezdomovectví jako komplexnímu problému, který ovlivňuje celou společnost.

Právě pro to bylo pro mne toto téma tak zajímavé. Z důvodu, že každému, kdo má jistý finanční příjem, zajištěné bydlení a zázemí, se zdá, že se ho bezdomovectví vůbec netýká. Přitom je kolikrát až absurdní, jaké důvody stačí k tomu, aby se spokojený život najednou ze dne na den změnil a bezdomovcem se stal kdokoliv. Samozřejmě důvody, které většinou k bezdomovectví vedou, jsou dlouhodobější a prvopočátek všech problémů lze najít pouze stěží. Nicméně existuje i určité procento lidí, kteří se dostanou „na ulici“ v opravdu krátkém časovém intervalu. Pak jsou tedy tací, kteří si za své problémy nemohou, nebo naopak samozřejmě i ti, kteří si svoji situaci způsobili naprosto sami.

Ve své práci využiji poznatky z praxe v azylovém domě, ale i z odborné literatury. Cílem práce je zmapovat problematiku bezdomovectví, především z hlediska jeho příčin, důsledků a možné pomoci se z něj vymanit. Ráda bych se věnovala bezdomovectví jako společenskému problému, který je podmíněn jednak ze strany nedokonalé společnosti a jednak z důvodů vlastností jedince. Pomocí své práce bych chtěla odhalit co největší spektrum faktorů, které působí na člověka před tím, než u něj nastane jistý zvrat a situace, které se dá říci společenský úpadek. Zajímá mě, co je možnou příčinou ovlivňující vznik tohoto negativního společenského jevu, jaké patologie se vyskytují v jeho průběhu, jaké důsledky přináší pro jedince i pro společnost a jaké jsou šance a možnosti se bezdomovectví zbavit, nebo jej alespoň eliminovat.

V praktické části byl proveden průzkum pomocí rozhovorů s lidmi, kteří se ocitli bez domova, tj. s obyvateli azylového domu. Zaměřila jsem se především na situace a jevy, které předcházely tomu, než se do azylového domu dostali, dále na to, v čem se jejich život nejvíce změnil, resp. jaké dopady na ně bezdomovectví má a jak se snaží, či jaké mají vůbec možnosti řešení své situace.

Je totiž velmi jednoduché odsoudit, ale složitější je snažit se těmto lidem porozumět. Pakliže člověk pochopí, dokáže se vžít do situace a zbavit se předsudků.

Mým záměrem je snažit se o porozumění složité problematiky bezdomovectví a podat o ní ucelený a co nejobjektivnější obraz. Doufám, že se mi podaří zvolené téma „uchopit“ co nejefektivněji a dojít k výsledkům, které budou alespoň nějak přínosné.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Vymezení pojmů

Bezdomovectví je problém, jenž v dnešní době nabývá nepatřičných rozměrů¹ a společnost (především odborná veřejnost)² mu nevěnuje často příliš pozornosti. V České republice je zatím vnímáno jako individuální, sociálně psychologický problém. Jsme s ním konfrontováni a často z neznalosti, nebo pouze proto, že nás obtěžuje, odmítáme se jím zabývat. Zároveň bezdomovce nesmyslně ztotožňujeme už s navyklým stereotypem tuláků a povalečů. Většina těchto lidí zkrátka nedovede převzít odpovědnost za vlastní život nebo dokonce svou rodinu a marně hledá vnější oporu. Věkově starší množina je také zvyklá na předešlý politický režim, který vytvářel latentní podmínky pro vznik „sociálně handicapovaných sociálních skupin”.

Zatímco někteří schopní lidé využívají současného společenského a legislativního prostředí ke svému a společenskému užitku, jiní zneužili politických změn pouze k vlastnímu uspokojení. Sociální proces vývoje společnosti ovlivněný nejen ekonomikou a politikou, ale i filosofií, kulturou a morálními principy, silně působí na každého jedince. Bohužel ne každý unese tíhu také záporných jevů a činitelů. Život každého člověka v industrializované společnosti je stále komplikovanější díky neustálým technickým, ekonomickým a sociálním změnám, které mohou v mnohých z nás vyvolávat nejistotu, strach a úzkost. V dnešní době se musíme neustále něčemu přizpůsobovat a nově se orientovat v rychle se měnících sociálních procesech a sociální struktuře společnosti. Často tak dochází k neřešitelným situacím, destrukci lidských vztahů, nespokojení potřeb a to jak hmotných, tak i psychických a sociálních. Někteří lidé jsou schopni se s takovými životními problémy vyrovnat, avšak jiní snadno podlehnou i v méně zátěžových situacích. Tak vidí příčinu vzniku bezdomovectví Hradečtí (1996, s. 19, 31).

Mareš (1999, s. 58) spatřuje podstatu bezdomovectví v tom, že to je „více než nedostatek přístřeší a více než chudoba. Je součástí širšího procesu marginalizace založené na neschopnosti bezdomovců participovat na způsobu života, který je standardní pro většinu populace,“ přičemž marginalizací zde rozumí odsouvání

¹ Podle Voplákové (Nosálková 2011) se počty bezdomovců prudce zvyšují. Každoročně je to cca o 4 – 6%. V současné době se počet bezdomovců pohybuje řádově v desetitisících. Přesný počet nelze určit, protože většina z nich neustále migruje mezi městy.

² V České republice se systematickým výzkumem bezdomovectví nezabývá mnoho odborníků. Mezi autory několika publikací, kteří se bezdomovectvím zabývají, patří např. Hradečtí, Novotný, aj.

na okraj společnosti, vyloučení z účasti na životě společnosti a ztrátu místa ve společnosti doprovázenou psychickým strádáním.

1.1 Definice bezdomovectví

Existují různé definice bezdomovectví, a to podle toho, jak široce na tento problém pohlížíme. Jednotná mezinárodní definice bezdomovectví neexistuje. Obecně se dá říci, že je to taková forma bydlení, která má nižší úroveň, než jaká je pokládána za „přijatelnou“ ve společnosti, kde bezdomovec žije.

Souhrnně jej lze definovat také jako „společenský jev, kterému předchází jednání a procesy vedoucí ke ztrátě zázemí, životních jistot a ke společenskému vyloučení“ (Novotný aj. 2008, s. 11). Bezdomovectví tedy není individuální záležitost závislá na našem osobním výběru. Mnozí lidé to ovšem tvrdí a snaží se tento fenomén takto negativně stigmatizovat. Přitom bezdomovectví je, dle sociologů, jen část sociálního procesu, „důsledek kontinuálních sociálních a ekonomických sil, vedoucích až k sociálním strukturám (trh práce, trh s byty, sociální zabezpečení jako státní opatření, vzdělání a výchova, rodinné struktury)“ (Hradečtí 1996, s. 34).

Bezdomovectví zasahuje všechny oblasti života. Z toho by se dalo usuzovat, že se jedná přímo o způsob života, který je charakterizován především absencí přijatelného či jakéhokoliv bydlení. Tento fenomén svou podstatou vyhovuje i definici sociální deviace, jelikož je podstatnou odchylkou od normy, přičemž norma je zde určena každodenní hygienou a vyhovujícím obecným standardům přijatelného bydlení (Novotný aj. 2008, s. 2).

Zároveň má bezdomovectví relativní charakter. Je totiž relativní k obecným standardům a podmínkám společnosti jako takové. Je důležité si uvědomit, že mezi skutečnostmi mít střechu nad hlavou a mít domov je propastný rozdíl. Bez střechy nad hlavou se může ocitnout kdokoli i bez toho, aby se automaticky stal bezdomovcem. Ztratit a nemít domov je dalekosáhlejší pojem, který obsahuje nejenom ztrátu materiální, tj. bydliště, majetek, atd., ale především i sociální, jakožto ztrátu místa ve společnosti (sociální status), a citovou. S absencí domova úzce souvisí i absence citových vztahů k rodinným příslušníkům, bývalým přátelům, kolegům v práci, atd. V takové situaci se člověk ocitá bez domova, ale především

se zároveň nachází v jakési izolaci, ať už si pod tímto pojmem můžeme představit izolaci od bohatství, přátel či od společnosti jako takové.

1.2 Rysy bezdomovectví

I když by se mohlo zdát, že identifikovat bezdomovce je jednoduché, opak je často pravdou. Je potřeba si uvědomit, že většinová společnost si pod bezdomovci představuje pouze špinavé tuláky a chudáky, kteří spí na lavičce a žebrají před supermarketem. Zároveň jsou obecně známy předsudky ohledně toho, že každý bezdomovec musí být nutně alkoholik či narkoman. Taková představa o bezdomovectví není zcela vylučitelná, ovšem zároveň není objektivní, a už vůbec ne úplná. Pokud se budeme snažit určit jednotné rysy bezdomovectví, shodneme se na absenci vlastního bydlení. Slovo „vlastní“ je zde velmi důležité, protože do fenoménu bezdomovectví řadíme nejen lidi přespávající pod širokou oblohou, např. na zmíněných lavičkách, pod mostem, v krabici, atd., ale i klienty azylových domů, ubytoven či přebývající ve squatech.

Jako další podstatný rys bezdomovectví by se dala chápat krizová životní situace. Do ní lze zařadit problémy různého typu od závislostí po dluhy. Častým jevem je spíše přítomnost více problémů, které na sebe navazují a vzájemně se nevylučují.

Evidence na Státní sociální správě sociálního zabezpečení a na Úřadu práce by se také dala určit jako typický rys, i když samozřejmě i zde existují výjimky.

Odsunutí na okraj společnosti a sociální vyloučení je dalším neméně podstatným rysem bezdomovectví. Sociální vyloučení se dá interpretovat jako nerovnost v účasti na životě společnosti a to z důvodu nedostatku příležitostí ke vzdělání, zaměstnání, zdravotní péči, bydlení a sociální ochraně (Novotný aj. 2008, s. 12).

Hradečtí (1996, s. 36) shromáždili pro lepší charakteristiku bezdomovectví tento výčet okolností:

- absence střechy nad hlavou (spaní na ulici či jiných veřejných místech)
- absence domova (život v instituci, podnájmu nebo ubytovnách různého typu)
- bydlení nejisté (např. squat)

Je důležité si uvědomit, že ne každý bezdomovec vypadá jako tulák a je alkoholik, narkoman či gambler a může si za svou situaci sám. Důvodů a příčin, proč se lidé ocitají tzv. na ulici, je celá škála a ne vždy se jedná o lidi s dosaženým nízkým stupněm vzdělání. Proto bychom se měli přidržet obecnějších rysů bezdomovectví a ne tzv. škatulkovat. Hradečtí (1996, s. 36) konstatují, že i výrok, že bezdomovec je někdo, kdo ztratil, nebo opustil svůj domov, své ubytování, kdo neumí vyřešit komplikované problémy a hledá nebo přijímá pomoc od pracovníků města nebo dobrovolných organizací, je nepřesný a nedostatečný.

1.3 Typologie bezdomovectví

Novotný (2008, s. 13) upozorňuje, že každá klasifikace je zjednodušující a v případě bezdomovectví to platí dvojnásob. I přesto, že životní příběhy a situace osob bez domova nelze vměstnat do několika málo forem, uvádí se rozdělení do tří skupin bezdomovectví:

- a) zjevné bezdomovectví
- b) skryté bezdomovectví
- c) potencionální bezdomovectví

a) Zjevné bezdomovectví

Skupina zjevných bezdomovců tvoří nejviditelnější, ale zároveň nejredukovanější část bezdomovecké populace. Patří sem osoby žijící na ulicích, na nádražích, patří sem i ti, kteří vyhledávají ubytování v zimních noclehárnách, azylových domech, běžných noclehárnách. Jsou to ti, které poznáme podle zanedbaného zevnějšku, zápachu, znečištěného oděvu a podle jejich počínání, např. žebrání. Někteří z nich dávají přednost nejistému životu na ulici za cenu svobody, které si cení nade vše. Jiní zase nechtějí být na nikom a na ničem závislí nebo si myslí, že jim už není pomoci. Poměrně velká je podskupina bezdomovců, kteří si tento způsob života vybrali dobrovolně a na jinou formu života již rezignovali. Tito lidé si chtějí zaopatřit především jídlo, teplo, případně přístřeší. Výše zmíněna dobrovolnost je samozřejmě diskutabilní (Novotný 2008, s. 13).

Zjevní bezdomovci sice tvoří menší podskupinu bezdomovců, ale díky tomu, že jsou nápadní, někdy dokonce vzbuzují v ostatních lidech odpor či vyvolávají strach, jsou velmi intenzivně vnímáni. Společnost si tak vytváří o bezdomovectví

jako takovém mylnou představu. Zjevné bezdomovci také nejvíce využívají sociální služby. „Být bez přístřeší, mít fiktivní trvalé bydliště a být živ na ulici souvisí s extrémním nedostatkem peněz, prostředků i vhodných příležitostí. Pro jedince může být tato situace determinující na celý zbývajících život. Všichni zjevné bezdomovci vyvolávají u ostatní populace stejnou reakci – bezradnost, nemohoucnost přání zrušit to, co je považováno za problém“ (Hradečtí 1996, s. 38).

Mezi zjevné bezdomovce se řadí i menšina tzv. „nádražní populace“. Těmto bezdomovcům nádraží poskytuje prostor k odpočinku, zdroje setkávání, diskuze, pocit bezpečí, útočiště. V pekelném kruhu bída, sociální destrukce a násilí mají lidé přicházející na nádraží společný pocit vyloučenosti, pocit zranitelnosti psychické i fyzické.

b) Skryté bezdomovectví

Jak již název napovídá, skrytí bezdomovci jsou ti, kteří nejsou na první pohled snadno rozlišitelní od ostatních lidí. Svůj životní styl a problémy se snaží tajit tím, že dbají o svůj vzhled a běžně mají čistý oděv. Tito lidé často mění místo pobytu, v zimních měsících pobývají v azylových domech, nikde se nezdržují delší dobu. Veřejných nebo charitativních služeb k tomu, aby našli nocleh, z jím známého důvodu, příliš nevyužívají. Rovněž se sem zařazují osoby, které využívají ubytování u přátel nebo příbuzných. Skryté bezdomovectví je mnohem rozšířenější než bezdomovectví zjevné. Přesné počty těchto osob se však nedají určit. Tento typ bezdomovectví zahrnuje tu část populace, která nemá trvalé bydliště, putuje, často mění své dočasné útočiště. Tímto útočištěm bývají nejčastěji squaty, sklepy, domy určené k demolici, kontejnery, stany, atd. Příležitostná ubytování nacházejí jen na přechodnou dobu. Hledání příznivějších možností ubytování je značně vysilující a mnohdy vyčerpá všechnu osobní sílu hledajícího. I s tím se ovšem pojí problémy, jelikož některá ubytovací zařízení je ani v zimě nemohou přijmout. Některá z nich totiž nenabízí ubytování toxikomanům, adolescentům či uprchlíkům. Pro provozovatele může být kolikrát těžké rozhodnout, kdo potřebuje jejich pomoc nejvíce (Hradečtí 1996, s. 40).

c) Potencionální bezdomovectví

Potencionální bezdomovci jsou lidé, kteří mají zpravidla zaměstnání i střechu nad hlavou, ale žijí ve složitých a nepředstavitelně obtížných podmínkách. Jejich

bydlení je nejisté a potencionálně jim hrozí bezdomovectví, protože tzv. „na ulici“ se mohou ocitnout každým dnem. Hradečtí (1996, s. 41) do této skupiny řadí osoby, které žijí v různých životně těžkých podmínkách, denních rodinných problémech, v potížích osobního charakteru, potížích udržet si byt a v riziku jej ztratit. Podle statistik ze zemí Evropské unie tato situace postihuje až 10 % populace.

Do této skupiny se řadí i mladí lidé, kteří prošli ústavní výchovou, lidé propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, z psychiatrické léčebny, z terapeutické komunity, lidé, kteří se nemají na koho obrátit, nikdo na ně nečeká, nemají kam jít. Dále sem zahrnujeme osoby, které žijí v podnájmu bez řádné nájemní smlouvy, jsou rozvedení, nezaměstnaní, závislí na návykových látkách nebo osoby pracující, ale pouze příležitostně a nelegálně a další. Tyto osoby nemají dostupné vlastní bydlení, jelikož o jeho získání mnohdy neusilují a předpokládají, že by ho měli získat automaticky, bez vynaložení jakéhokoliv úsilí (Novotný aj. 2008, s. 14).

K potencionálním bezdomovcům se řadí souhrnně „osoby, jejichž potřeby jsou úřadům buď neznámé, nebo známe jen částečně. Dále ti, kteří čekají na propuštění z různých ústavů, vězení, na opuštění dětského domova, i ti, kteří zvláště nyní tvoří velkou skupinu migrační a exilní“ (Hradečtí 1996, s. 41).

1.4 Charakteristika lidí bez domova

Veřejnost vidí v bezdomovcích často pouze „smečku“ špinavých pobudů, štitících se práce, nebezpečných asociálů a bezcitných obejdů. Je třeba si uvědomit, že tato představa je scestná. Na první pohled ovšem mohou lidi bez domova takto působit. Zvláště pokud žijí na ulici již delší dobu a životní styl, který pobytu na ulici přizpůsobili, se na nich silně podepsal. Dalo by se dokonce říci, že si bezdomovci vytvářejí vlastní pouliční kulturu.

Novotný aj. (2008, s. 22-23) se zaměřuje na jednotlivé prvky této specifické kultury:

Majetek si bezdomovci nosí stále při sobě. Někteří jej nosí v igelitových taškách, jiní jezdí s nákupním vozíkem.

O **oděv** se bezdomovci příliš nestarají. Jejich ošacení neodpovídá posledním výstřelkům módy, je charakteristické spíše nesourodými kombinacemi. Účelem oděvu je především chránit tělo, což platí dvojnásob v zimě, kdy na sebe bezdomovci vrství jakékoliv oblečení jen z důvodu, aby jim přestala být zima.

Co se týká **péče o zevnějšek**, podle autora není pro bezdomovce podstatná. Někteří se snaží dbát o svůj vzhled tím, že se češou a holí, ale většinou tento zvyk ustupuje přímo úměrně s dobou strávenou na ulici. Není ojedinělé, že se za celou zimu třeba ani jednou neosprchují. Příčina je jednak v tom, že buď nemají kde, nebo jim to, s ohledem na život na ulici, přijde zbytečné.

Úroveň **bydlení** bezdomovců je velmi nízká. Spousta z nich přebývá ve špíně, prachu, bahně, rozkládajících se zbytků jídla a vlastních výkalů. Jiní si udržují své provizorní bydlení v relativním pořádku, spí na spacácích a dekách, které přes den větrají, odpadky uklízí a vaří si na ohništích. Objevuje se i menšina, která stanuje blízko nákupních center, a to za účelem výběru popelnic, v nichž nachází velké množství požitelných potravin.

Obživu si bezdomovci zprostředkovávají žebráním, drobnými krádežemi, prohrabováním se v popelnicích, v lepším případě odvázejí sběrné suroviny nebo příležitostně pracují. Někteří mají stálý pracovní poměr, ale jedná se spíše o výjimky. Den vyplňují především popíjením levného alkoholu a kouřením cigaret ubalených z nedopalků posbíraných u odpadkových košů.

Většina osob bez domova je v produktivním věku. V České republice převažuje věk starší a střední. Mezi bezdomovci je málo osob v důchodovém věku. Je to dáno tím, že život na ulici zkracuje délku života. Kvůli nevyhovujícímu způsobu života umírá většina bezdomovců předčasně (Hradečtí 1996, s. 58).

Bezdomovci nemohou dodržovat zdravou životosprávu, ani se vyvarovat škodlivých vlivů působících na zdraví, navíc jejich osobní životní podmínky nedovolují dodržovat často ani nejzákladnější hygienické zásady.

Novotný aj. (2008, s. 17 - 18) uvádí, že téměř polovina bezdomovců „nikdy nevstoupila do manželství, jsou to nejčastěji muži s psychiatrickou diagnózou nebo poruchou osobnosti.“ Dalších 40 % bezdomovců tvoří rozvedení. Zároveň autor dodává, že co se týče vzdělání, převažuje nízká úroveň, tj. ukončené základní vzdělání či vyučení. Vyučení jsou většinou v takovém oboru, ve kterém dnes už nemohou nebo nechtějí pracovat.

Horáková (1997, s. 21 – 27) rozděluje bezdomovce do několika typů:

- klasičtí tuláci
- osoby v životní krizi
- osoby v životní krizi pečující o nezletilé děti
- nezletilé děti, adolescenti

- squoteři
- drogově závislí
- osamělí bezprizorní staří a duševně nemocní
- jiní bezdomovci – propuštění vězni, cizinci z různých důvodů bez přístřeší, migrující Romové, osoby bez občanství, nezaměstnaní, kteří odmítají pracovat

2 Příčiny vzniku bezdomovectví

Bezdomovec je člověk, který nemá trvalé bydliště a který většinou přišel o rodinu a zaměstnání. Je to člověk, který ztratil vazby ke společnosti a zůstal pouze na jejím okraji. Ale proč o všechno přišel? Kdo zavinil tuto jeho ztrátu?

Vágnerová (2008, s. 748 – 749) se domnívá, že „bezdomovství je výsledkem psychosociálního selhání člověka, které je spojené se ztrátou výkonu běžných rolí. Takto bývají obvykle postiženi lidé s dysfunkční osobností a rozvinutými negativními návyky. Ke vzniku tohoto jevu však může přispívat také společnost, ekonomické faktory, růst nezaměstnanosti a chudoby.“ Příčiny bezdomovectví jsou velmi složitou otázkou, která je ovlivněna mnoha faktory. Autorka dále tvrdí, že ti, u kterých je zvýšené riziko, se stanou bezdomovci, bývají komplexně psychicky, fyzicky i sociálně handicapovaní. Často bývá původní orientační rodina těchto lidí dysfunkční nebo vůbec neexistuje, a tak jim chybí sociální zázemí, které by jim poskytlo podporu a pomoc.

Janebová (s. 28, 1999) uvádí dvě věci, které se, podle ní, musí přihodit, aby se z člověka stal bezdomovec. Nejprve se stane určitá událost. Může se jednat např. o ztrátu zaměstnání, někoho blízkého, rozvod, atd. Tyto události mají společný znak a to ten, že vyvedou člověka z určité „zaběhnuté stopy“. Takové události se stávají každému bez výjimky toho, aby se z každého stal bezdomovec. Většina z nás má při zmiňovaných událostech někoho vedle sebe, někoho, kdo může a chce nám pomoci. Ovšem existují i lidé, kteří jsou dočista sami a nikoho, kdo by jim podal pomocnou ruku, vedle sebe nemají. V tomto rozdílu mezi lidmi spatřuje autorka druhou podstatnou věc, která ovlivňuje vznik bezdomovectví

Většina autorů se shodne v tom, že ztráta domova je výsledkem spolupůsobení řady vnějších i vnitřních faktorů. Mezi vnější (objektivní) řadíme celkové společenské klima, sociální politiku státu, konkrétněji vysokou míru nezaměstnanosti, chudobu, nedostatečné zabezpečení ve stáří a nemoci, finanční

nedostupnost bydlení, diskriminaci příslušníků etnických minorit a institucionální příčiny (např. propuštění ze zařízení ústavní výchovy). Mezi vnitřní (subjektivní) příčiny bezdomovectví lze zahrnout materiální podmínky (např. nízký příjem, ztráta zaměstnání, zadluženost, ztráta bydlení, atd.), dlouhodobou nezaměstnanost, která vede ke ztrátě pracovních návyků, vztahové podmínky (např. nefunkční rodina, manželské konflikty, absence rodinného zázemí, narušené vztahy, atd.) a osobnostní faktory (např. tělesná či duševní choroba, poruchy osobnosti, týrání, závislosti rodičů na návykových látkách, sexuální zneužívání v dětství, atd.) (Novotný aj. 2008, s. 15-16).

Horáková (1997, s. 5) se domnívá, že „příčin vzniku bezdomovectví je nejspíš tolik, kolik je lidských osudů.“. Bezdomovci jsou totiž lidé, kteří ztrácejí střechu nad hlavou proto, že nejsou schopni se přizpůsobit rychlým proměnám moderní společnosti, nebo lidé, kteří jsou profesně neúspěšní a nedokážou vlastním přičiněním získat dost finančních prostředků na svou obživu. Jiní ztrácejí bydlení v důsledku životní krize, rozpadu manželství, nemoci, duševní nemoci, závislosti na alkoholu či jiné droze.

Hradečtí (1996, s. 44) konstatují, že příčiny vzniku bezdomovectví se liší u mužů a žen. Mezi faktory, které ovlivňují vznik bezdomovectví u mužů, patří převážně faktory materiální a osobní, méně pak vztahové a institucionální. U mužů totiž hrají velkou roli jako prvotní signál faktory materiální (ztráta zaměstnání, nedostatečné příjmy, ztráta bytu). Ty jsou často v kombinaci s osobními, ke kterým se řadí nemoc, osamělost, stáří, alkoholismus, apod. U žen bývají příčiny zpravidla vztahového charakteru, jsou to především problémy v partnerských vztazích (často doprovázené násilím).

2.1 Závislosti

Závislost na alkoholových či nealkoholových drogách není sice hlavní, ale nezanedbatelná příčina vzniku bezdomovectví. Závislost je definována jako „skupina fyziologických, behaviorálních a kognitivních fenoménů, v nichž užívání nějaké látky nebo třídy látek má u daného jedince mnohem větší přednost, než jiné jednání, kterého si kdysi cenil více.“ (Nešpor 1994, s. 16). Dále autor popisuje syndrom závislosti jako „touhu (často silnou, někdy přemáhající) brát psychoaktivní látky, alkohol nebo tabák.“

Vágnerová (2008, s. 548 – 549) definuje závislost jako „životní styl, jehož dominantou je preferenční zaměření na psychoaktivní látku.“ Projevuje se určitými příznaky přetrvávajícími minimálně po dobu 12 měsíců:

- silná potřeba a touha získat a užívat tuto látku,
- neschopnost sebekontroly a sebeovládání ve vztahu k jejímu užívání,
- růst tolerance množství dávek,
- abstinenční syndrom,
- užívání drogy na úkor jiných zájmů
- užívání drogy i přes škodlivé účinky

Závislost se dělí na dva druhy:

- ❖ **Somatická závislost** – zvyšování tolerance užívání drogy přes postupnou adaptaci organismu (potřeba většího množství drog)
- ❖ **Psychická závislost** – užívání drogy za účelem uspokojení; vyvolání příjemných prožitků, které nahradí prožitky nepříjemné. To platí i pro činnosti, na kterých může být jedinec závislý - opakuje činnost pouze pro uspokojení a vypuzení nepříjemných pocitů, pokud se věnuje něčemu jinému (Vágnerová 2008, s. 548 – 549).

2.1.1 Závislost na alkoholu

Vágnerová (2008, s. 288) se domnívá, že alkohol je v České republice nejčastěji užívanou psychoaktivní látkou, která má u nás navíc dlouhou tradici. Právě proto je společnost k jeho užívání velmi tolerantní a její postoj se mění až při nadměrné konzumaci a vzniku závislosti.

Závislost na alkoholu má mnoho negativních následků. Šedivý (1988, s. 83) upozorňuje především na zdravotní problémy. Škody vznikající působením alkoholu na zdraví lidí patří dle autora k největším. Vágnerová (2008, s. 555 – 557) zase zmiňuje psychické následky dlouhodobého užívání alkoholu. Za nejzávažnější z nich se dá považovat alkoholový abstinenční syndrom.

Dalším z negativních následků závislosti na alkoholu je změna v hodnotovém systému. Ta podmiňuje jednak změnu přátel a zájmů, ale především celkové osobnosti závislého. Takový člověk má pak potíže i v profesním a rodinném životě, kde dochází k stále častějším konfliktům a problémům. Do zaměstnání přestává chodit pravidelně, až skoro vůbec, což zapříčiní jeho ztrátu. V rodině přestává člověk

závislý na alkoholu fungovat jako její pevný článek, místo toho je pro ostatní členy zátěží. Je to dáno především tím, že se změní jeho postoj k ostatním. Začne být agresivní, výbušný, bezohledný k partnerovi i dětem, což ho od nich poměrně dost odcizí a on se díky tomu začne cítit osamělý a „prázdný“. U svých blízkých ztratí původní pozici a roli, kterou v rodině měl, prestiž a nakonec i úctu. Ti se snaží dotyčným i přes to pomoci, a to tak, že se stmelí a chtějí proti alkoholu bojovat společně; začnou pít také, což vede k úpadku celé rodiny; vyloučí závislého z rodinného kruhu a on začne ještě více pít a chátat (Hosek 1998, s. 23 – 28).

2.1.2 Drogová závislost

Hradečtí (1996, s. 64) uvádějí, že mladší bezdomovecká populace z 80 % přiznává, že okusila nebo bere drogu. Mnoho z nich kouřilo a kouří marihuanu, také zneužívání toluenu je velmi častým jevem u této kategorie lidí. Především pro svou snadnou dostupnost a nízkou cenu. K rozšířeným drogám dále patří pervitin, zvláště domácí výroby.

Vágnerová (2008, s. 561 – 567) se zabývá příčinami, které vedou člověka k užití drogy. Zmiňuje se o osobnosti člověka, ale i o jeho okolním prostředí, které má nezanedbatelný vliv na vznik závislosti. K těmto faktorům se dále přiřazují: nižší vzdělání, neúspěšnost ve škole, vliv různých pochybných part, městské prostředí, emoční prožívání, oslabení volní složky (sebekontrola), apod.

Závislý přestává respektovat jakékoliv normy, neplní si povinnosti, přestává chodit do školy nebo zaměstnání. Jeho vztahy s ostatními lidmi se rozpadají, protože pro ostatní je jeho chování nepřijatelné. Stává se přítěží celé rodině a známým kvůli svému egocentrickému jednání. Nakonec z rodiny odchází a žije buď s ostatními stejně postiženými, anebo se z něj stává bezdomovec, s tím, že se dopouští trestné činnosti, např. krádeží (Vágnerová 2008, s. 571 – 575).

2.1.3 Patologické hráčství

Patologické neboli chorobné hráčství je charakteristické nadměrným zaujetím hrou a nutkáním ke hře. Nešpor (1997, s. 27) tvrdí, že je to porucha, která spočívá „v častých opakovaných epizodách hráčství, které dominují v životě subjektu na úkor sociálních, materiálních, rodinných a pracovních hodnot a závazků.“ Dodává, že podstatným rysem této poruchy je: „trvale se opakující hráčství, které pokračuje

a často i vzrůstá přes nepříznivé sociální důsledky, jako je zchudnutí, narušené rodinné vztahy a rozkol osobního života“.

Dále je typické, že jedinec nedokáže za žádných okolností odolat hře, i když ví, že za své jednání bude odsuzován a že mu přinese celou řadu problémů. Společensky nepřijatelné jednání, kterého se gambler dopouští (např. krádeže), v něm nevyvolává pocit viny, naopak se je snaží racionalizovat (Vágnerová 2008, s. 579 – 580).

Gambling je společností odmítán. Gambler je ostatními považován za člověka se slabou vůlí, jehož si nelze vážit. Přitom většina lidí netuší, že patologické hráčství není zlozvyk, ale porucha. Tato porucha se objevuje již v období adolescence, z čehož vyplývají typické sociální problémy. Závislost na hře totiž ohrožuje profesní přípravu či roli ztrátou motivace k práci a změnou chování (člověk přestává respektovat základní sociální normy a hodnoty). Je zde zvýšená pravděpodobnost, že jedinec přestane chodit do zaměstnání či školy a bude z těchto zařízení vyloučen. Zároveň závislost na hře vede k narušení mezilidských vztahů stejně jako u jiných závislostí (Vágnerová 2008, s. 585 – 586).

2.2 Nezaměstnanost

Nezaměstnanost je jedním z nejhorších problémů moderní společnosti a časem se stává běžným společenským jevem s mnoha rozsáhlými důsledky. Je to složitý jev a jen těžko ji lze hodnotit globálně, je potřeba vycházet z celé řady informací. Především je třeba zohlednit, koho postihuje, délku trvání, územní rozložení, její míru, finanční náročnost řešení, atd. Nezaměstnanost neohrožuje všechny skupiny obyvatel ve stejné míře, jsou skupiny, které postihuje více a které jsou proto označovány za tzv. rizikové (ohrožené) (Krebs 2007, s. 290 – 291).

Ve společnosti jsou skupiny osob, které jsou reálně ohroženy dlouhodobě nebo dokonce trvale nebezpečím vyřazení z účasti na trhu práce. Rizikové skupiny na trhu práce tvoří:

- ❖ osoby se zdravotním postižením
- ❖ mladí lidé, zejména absolventi a mladiství
- ❖ věkově starší osoby
- ❖ osoby nekvalifikované nebo s nízkou kvalifikací
- ❖ ženy pečující o děti, které ještě neukončily povinnou školní docházku
- ❖ příslušníci etnických skupin (zejména Romové)

- ❖ uchazeči společensky nepřizpůsobiví, často měnící zaměstnání, se špatnou pracovní morálkou
- ❖ imigranti

Tito lidé se stávají, častěji než ostatní, dlouhodobě nezaměstnaní a patří mezi skupiny ohrožené sociálním vyloučením (Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení 2011).

Pro nahlížení na nezaměstnanost jako na jednu z možných příčin ztráty domova je podstatný zcela jiný typ nezaměstnanosti, tj. dlouhodobá nezaměstnanost. Dlouhodobá nezaměstnanost může mít několik příčin. Může přetrvávat v období dlouhotrvající hospodářské deprese, pokud nepřichází oživení ekonomiky, nevytvářejí se nová pracovní místa a nezaměstnaní nemohou najít práci. Další příčinou v souvislosti s bezdomovectvím mohou být také dlouhodobé mzdové strnulosti. (Brožová 2003, s. 87).

S nezaměstnaností se úzce pojí sociální vyloučení. To je předstupněm vzniku bezdomovectví. Podle Hradeckých (1996, s. 43) je proces vyloučení povahově multidimenzionální a jeho postup je dynamický. Hospodářské a sociální změny vyvolávají rostoucí nejistotu u stále většího počtu lidí. Nejzranitelnější z nich - lidé vyloučení ze společenského a hospodářského života (nemocní, invalidé, dlouhodobě nezaměstnaní, atd.) - často nedokážou čerpat z výhod, které s sebou transformace společnosti přinesla. Jejich vyloučenost se tak zesiluje.

Horáková (1995, s. 7) upozorňuje, že lidé, kteří nemají reálné trvalé bydliště (tuláci, izolovaní...), se často z různých důvodů zdržují v jiném místě, nejsou evidováni na úřadu práce. Podmínkou zaregistrování je totiž trvalé bydliště v okrese příslušného úřadu práce. Další podmínkou je potřebná spolupráce, kterou má jedinec vykazovat. Bezdomovci však tyto podmínky většinou nesplňují, např. kvůli tomu, že u někoho bydlí „na černo” apod.

Tito jedinci ztratí všechny možnosti, které by jim úřad práce mohl nabídnout. Nemají nárok na hmotnou podporu v nezaměstnanosti, nejsou jim vypláceny dávky sociální pomoci, nemohou vykonávat veřejně prospěšné práce, být přijati na společensky účelné pracovní místo, účastnit se rekvalifikačních kurzů, při změněné pracovní schopnosti ani nemohou být zaměstnání na dotovaném chráněném pracovišti. Největším problémem bezdomovců, kteří nejsou zaevidováni na úřadu práce, nebo pracují „na černo” je, že za ně nikdo neplatí zdravotní a sociální pojištění. Jejich přístup ke zdravotním službám je pak ztížen - lékařskou pomoc

mohou vyhledat jen v akutních případech, v ostatních situacích je pouze na vůli lékaře, zda je ošetří či nikoli.

Současná míra nezaměstnanosti v ČR je poměrně vysoká a stále roste podíl dlouhodobě nezaměstnaných.³ Je proto nezbytné hledat strategie pro řešení a minimalizaci problému nezaměstnanosti.

2.3 Chudoba

Chudoba je jedním z fenoménů, který je společný všem bezdomovcům. I přesto, že v ČR není její výskyt až tak masivní, je potřeba si uvědomit, že je jednou z příčin bezdomovectví. Navíc se zdá, že jsme svědky velmi neblahého prohlubování propasti mezi chudými a bohatými lidmi.

Krebs (2007, s. 128) definuje chudobu jako „stav, kdy lidé nejsou schopni uspokojit své základní potřeby v míře, kterou společnost v dané době uznává jako minimální nebo nezbytně nutnou“.

Novotný aj. (2008, s. 20) pohlíží na chudobu ze dvou hledisek. První hledisko dělí chudobu na subjektivní a objektivní. Subjektivně chudý je ten, kdo se cítí být chudý. Záleží při tom především na tom, s kým se dotyčný srovnává. Zatímco objektivně chudý člověk je ten, jehož příjem nedosahuje státem stanovené hranice chudoby. V ČR je touto hranicí životní minimum. Krebs (2007, s. 129) definuje objektivní chudobu jako „výsledek odborného posouzení a společenského konsenzu“.

Z druhého hlediska autoři rozlišují chudobu absolutní a relativní. Absolutní chudoba spočívá v nedostatku prostředků k zajištění přežití. V ČR je velmi malé procento absolutně chudých lidí, ovšem v rozvojových zemích tvoří tyto lidé drtivou většinu populace. Naproti tomu relativní chudoba je podle Krebse (2007, s. 129) určena „jistou vzdáleností od průměrného životního standardu (např. průměrného čistého příjmu připadajícího na osobu)“. Tento typ je charakteristický pro vyspělé země. I když se nejedná zpravidla o otázku fyzického přežití, ale o zajištění důstojného života, je potřeba s ní bojovat jako s ostatními typy.

Příčiny chudoby můžeme hledat v různých oblastech. Může se jednat o výsledek tržního hospodářství (důsledek vytváření konkurence), důsledek

³ K 31. 12. 2011 dosahovala celková registrovaná míra nezaměstnanosti 8,6% obyvatel, což znamenalo 508 451 lidí. Oproti tomu např. k 31.12. 2000 byl tento počet 457 369 obyvatel (Portál.mpsv 2012).

osobnostních předpokladů (lenost, nízká morálka, nestřídmost, sklon k závislosti, atd.) či díky působení situačních faktorů (generačně předávaná chudoba, z níž je těžké se vymanit, úmrtí živitele, nevhodné rodinné prostředí a neadekvátní rodinná výchova, atd.) (Krebs 2007, s. 130).

S chudobou se často váže sociální a morální nouze, kdy člověk není fakticky schopen uspokojit své základní životní potřeby nebo uspokojuje své základní životní potřeby nedůstojným způsobem, např. konzumací zbytků a odpadků nebo drobnou kriminalitou (Hradečtí 1996, s. 25).

Obě zmíněné nouze končí v nejhorším případě úplným sociálním vyloučením, které jsem již zmiňovala. Bezdomovectví je jeho extrémním projevem a dnes je dokonce považováno za subkulturu společnosti - subkulturu opovrhovanou, diskriminovanou, segregovanou.

2.4 Specifické příčiny bezdomovectví

2.4.1 Neúspěšná socializace

Nakonečný (s. 135, 1970) tvrdí, že produktem procesu socializace je „získávání specificky lidských způsobů psychického reagování, získávání specificky lidských vzorců vnímání, myšlení, cítění i snažení – tj. získávání vlastností umožňujících život ve společnosti“.

Většinou kvůli malému množství podnětů, které působí na jedince, dochází i k neúspěšné socializaci, přičemž příčin je více, stejně jako u vzniku bezdomovectví. Právě bezdomovectví je negativním důsledkem neúspěšné socializace. Socializace podstatně zasahuje do všech dimenzí lidské psychiky – člověk si prostřednictvím ní osvojuje veškeré hodnoty, které daná společnost uznává, také se ztotožňuje s většinovými názory, přijímá zažité normy společnosti apod. Bezdomovci často tyto normy vůbec nechápou, nesnaží se pochopit hodnoty většiny a žijí sami pro sebe. Mezilidské soužití je nezajímá, raději se kontaktu s lidmi vyhýbají.

Vágnerová (2008, s. 753) zastává názor, že „bezdomovectví je projevem selhání v oblasti socializace. Bezdomovci nejsou schopni zodpovědného chování, nedokážou se o sebe postarat standardním způsobem.“ Z těchto důvodů přetrvává jejich závislost na společnosti, sociálních institucích a charitativní péči. S přijetím role bezdomovce jedinec přijímá i svou rezignaci v ostatních společenských rolích. Tento stav nastává většinou po těžkém boji s nepříznivou životní situací, kterou

jedinec prohrál. Zůstává sám, nikdo mu nepomůže, nepodá pomocnou ruku. Nemá, na koho by se obrátil, protože zůstal sám, bez partnera, bez přátel.

2.4.2 Problémy v partnerství

Problémy v partnerství a rozvod mohou být jednou z příčin bezdomovectví. Zvláště pokud se jedná o lidi, kteří jsou na svém partnerovi např. finančně závislí. K problémům dochází ale především proto, že osobnosti bezdomovců jsou často stíženi různými poruchami osobnosti. Kratochvíl (1985, s. 100 – 106) uvádí dva typy abnormálních osobností, které se v bezdomovecké populaci nejčastěji vyskytují:

Osoba závislá na alkoholu - jedná se o člověka, který propadl závislosti natolik, že mu působí různé problémy ve společenských vztazích, ale ovlivňují i jeho zdravotní a duševní stav. Jedinec není přes tyto problémy sám schopen přestat pít nebo své pití omezit. Ve střízlivém stavu se obviňuje, slibuje nápravu a pláče. Svou závislost však racionalizuje a často také přikládá důraz na problémy v partnerství, které ho k alkoholu dovedly, přitom je tomu právě naopak.

Asociální anetická osobnost - tato osobnost je charakteristická oploštěním až vymizením vyšších citů. U tohoto člověka je nejvýraznější omezení soucitu, vřelosti a laskavosti. Projevuje nezájem o okolí, který může někdy přecházet až k bezohlednosti vůči ostatním osobám. Tento typ má posunuté hranice charakterových vlastností a často jedná amorálně. Řadí se sem osoby jako je „flákač“, absentér, „kriminálník“, ale i osoby s odporem k práci, líné, s nezájmem o rodinu.

Bezdomovci mají silně omezenou schopnost k soustavným pracovním výkonům, schopnost přijímat společenské normy a rodičovskou roli, protože jsou bezohlední a netrpí výčitkami svědomí. Také nálady těchto lidí jsou nestálé, což se projevuje nerozhodností v důležitých otázkách. Mnohdy u bezdomovců chybí i schopnost sebeovládání (Kratochvíl 1985, s. 100 – 106).

Veškeré tyto omezené schopnosti anebo neschopnosti zabraňují navázat nebo udržet partnerský vztah či manželství. Díky tomu může docházet ke snížení sebevědomí, zhoršenému sebehodnocení a dalším faktorům, které spolu s ostatními vytvářejí ornou půdu pro vznik bezdomovectví.

2.4.3 Nevhodné rodinné prostředí

Problémy rizikových rodin a jejich dopad na fenomén bezdomovectví je považován za jeden z ústředních problémů bezdomovectví. Jak uvádí Hradečtí (1996, s. 52), podle mnoha výzkumů můžeme diagnostikovat, že rodiny s problémy, s nepřátelskou interakcí a s narušenou funkčností patří k těm rodinám, jejichž členové jsou bezdomovectvím silně ohroženi. Patří k nim zejména rodiny:

- s dospělým alkoholikem
- s členem závislým na drogách
- s dospělými či mladistvými delikventy
- s členem s psychickou poruchou, s mentálně retardovaným dítětem
- se zneužívanou nebo týranou ženou
- s týranými a zanedbávanými dětmi
- se sexuálně či emočně zneužívanými dětmi
- svobodných matek
- rekonstruované
- romské
- migrantů a rodiny hledající exil

Dále autoři upozorňují, že bezdomoveckou populaci tvoří z 80-90 % chronicky nemocní lidé s nízkou úrovní inteligence a rozumových schopností, kteří vycházejí ze sociálně patologických rodin. V případech, kdy je rodina nefunkční, jedinec zcela jednoznačně musí přejímat a vnímat to, co se kolem něho děje a ať se v budoucnu snaží jakkoli tuto skutečnost potlačit, vždy v něm zůstanou vzpomínky, návyky a ne zcela přirozené projevy.

Lidé, kterých se dotkla patologická minulost, si s sebou nesou trvalé následky tohoto negativního působení navždy. Tedy osoby, které vyrůstají v tomto prostředí, jsou negativně ovlivněny, nebo dokonce deprimovány. Právě špatná rodinná výchova nebo deprivace ovlivňují vznik bezdomovectví. Tyto následky jsou také považovány za jeden z nejvýznamnějších faktorů ovlivňující i vznik kriminality.

2.4.4 Ústavní výchova

Mezi nejčastější příčiny umístování dětí do ústavní výchovy patří problémy v rodině, pak problémy ve škole a problémy s chováním (např. krádeže). Mezi

umísťovanými dětmi se ale najdou i děti osiřelé, bez rodičů, týrané, atd. Krejčířová a Langmeier (2006, s. 288) upozorňují na problematiku poškození duševního vývoje dětí vychovávaných v ústavech. Podle autorů jsou zde děti uspokojovány základní tělesné potřeby, ale přesto dítě strádá, a to především nemožností navázat trvalý citový vztah k jedné osobě – matce. Negativní vlivy ÚV působí na všechny děti bez výjimky. Za nejvážnější z nich je považována psychická deprivace.

Důsledky těžké deprivace jsou viditelné v dětské vývojové retardaci různého stupně, v somatických poruchách vývoje, v opožděném vývoji s postižením řeči, v narušené schopnosti dítěte navazovat hlubší sociální vztahy, ve změnách chování, které v dospělosti mohou vést až k antisociálnímu jednání, vždy destruktivnímu (Hradečtí 1996, s. 52).

Pokud odhlédneme od těchto faktů, stále zůstává celá řada faktorů, které jsou rizikové pro vznik bezdomovectví u lidí opouštějících tato zařízení. Mezinárodní analýza situace mladých lidí odcházejících z náhradní péče uvádí, že proces přípravy na opuštění péče a následný přechod do dospělosti je zatížen chronickými problémy. Mezi nejčastější z nich patří potíže s hledáním bydlení, finanční výpadky, rizika zneužití a emocionální trápení mladých lidí (V zájmu dítěte 2011).

2.4.5 Kriminalita a návrat z výkonu trestu odnětí svobody

Mezi lidmi bez přístřeší a lidmi na okraji společnosti se vyskytuje mnoho osob, které páchají drobnou trestnou činnost. Jak jsem již zmínila, nevhodné rodinné zázemí a výchova či deprivace, přispívají k tomu, aby se z jedince stal delikvent. Díky tomu se pak člověk může ocitnout ve vězení a po návratu se snadno stát bezdomovcem.

Lidé ocitající se v hmotné nouzi, kdy nemají žádné příjmy, protože nejsou evidováni z nejrůznějších důvodů na ÚP a ani nepobírají žádné sociální dávky, hledají vhodné východisko - většinou žebrají a kradou. Za krádeže jsou však z valné většiny dopadeni. Jelikož se mnohdy jedná o krádeže opakované, jsou za tuto činnost odsouzeni do výkonu trestu odnětí svobody. Dále mohou být odsouzeni např. muži v případě dlouhodobého neplacení výživného dětem, alkoholic, kteří páchají opakovanou TČ pod vlivem alkoholu (ublížení na zdraví při rvačce, poškození cizí věci či výtržnictví), apod. Umístěním do VTOS pak tyto lidé jen prohloubí své problémy a sníží se naděje zařadit se zpátky do společnosti, např. když po návratu z VTOS je kvůli záznamu v RT odmítají zaměstnat.

Během pobytu ve věznici se mnohým odsouzeným rozpadá manželství, rodina je odmítá a oni tak ztrácejí sociální zázemí. Navíc si navykli na pasivní styl života, kdy o ně bylo postaráno, což najednou skončilo a je čeká samostatný nejistý život. Většinou to dopadá tak, že v lepším případě lidé propuštění z VTOS končí u přátel, kteří jim zbyli, či v azylových domech a po čase si najdou nějaké zaměstnání a byt. V horších případech však končí na ulici bez ubytování a jakéhokoliv příjmu nebo znovu ve VTOS (Hradečtí 1996, s. 60 – 61).

3 Důsledky bezdomovectví

Důsledky bezdomovectví nejsou zcela jednoznačné, jak by se mohlo na první pohled zdát, a to vzhledem k tomu, že fenomén bezdomovectví má vliv nejen na celou společnost, ale především na bezdomovce samotné. Proto jsem se rozhodla důsledky tohoto fenoménu rozdělit na působení na jedince a zvlášť na společnost.

3.1 Důsledky pro jedince

3.1.1 Zdravotní problémy

Jestliže se rozhodneme posuzovat důsledky bezdomovectví podle toho, jak jsou pro člověka závažné, shodneme se v tom, že nejzávažnější jsou jistě zdravotní problémy. Hlavní příčinou zdravotních potíží bezdomovců je jejich styl života. Tito lidé nedodržují základní hygienu, chybí jim motivace, ale zároveň je podstatné si uvědomit, že i hygienická zařízení jsou jim často těžce dostupná. Většina z nich brzy ztrácí hygienické návyky.

Vágnerová (2008, s. 754) dodává, že se bezdomovci nestarají ani o svou životosprávu, jedí velmi nepravidelně (navíc pouze to, co seženou). Obvykle mívají zažívací problémy, které jsou ještě zhoršovány abúzem alkoholu, drog a masivním kouřením. Neméně časté je také podchlazení. Riziko předčasného úmrtí je značné, především díky důsledkům dlouholetého pití alkoholu, užívání drog, podchlazení, v důsledku úrazu, celkového vyčerpání organismu, apod. Autorka dále uvádí, že 90 % českých bezdomovců trpí nějakou chorobou či postižením.

3.1.2 Změna osobnosti

Psychické změny pozorovatelné u bezdomovců mohou být příčinou, ale často také důsledkem jejich životního stylu. Způsob života, který bezdomovci vedou, akceptují lidé, jejichž osobnost je výrazně změněna.

Jak uvádí Vágnerová (2008, s. 751): „bezdomovectví je výsledkem generalizovaného psychosociálního selhání spojeného se ztrátou většiny běžných rolí a úpadkem společenské prestiže. Tak zásadním způsobem obvykle selhávají lidé s dysfunkční osobností, s nedostatečnými kompetencemi a negativními návyky.“

Citové prožívání bezdomovců je často otupělé a vyhaslé, zůstávají jen základní způsoby emočního reagování, které vyjadřují pocity libosti či nelibosti. Mívají nízké sebehodnocení a jejich hodnotový žebříček je posunutý pouze k uspokojení nejzákladnějších potřeb. Jejich obrannou reakcí je rezignace a přežívání. U mnoha z nich také dominuje postoj naučené bezmocnosti, který je typický rezignací, apatií a fatalismem (Vágnerová 2008, s. 751).

Bezdomovci tedy nevynakládají větší snahu změnit svůj život. Snaží se jednoduše nějak přežít v rámci svých možností, bez toho, aby se sami snažili problémy vyřešit.

3.1.3 Sociální vyloučení

Sociální vyloučení, jak jsem již zmiňovala výše, je dalším důsledkem bezdomovectví. Nejedná se však jen o vyloučení z trhu práce a ze společnosti s vazbami na rodinu a přátele, ale můžeme do něj zahrnout i vyloučení z příjmu pojištění. Při střídání příležitostných zaměstnání platí pojistné jen nepravidelně či vůbec. Často bývají zneužíváni při práci načerno, kdy za ně zaměstnavatel neplatí nemocenské pojištění. Samozřejmě bezdomovci také nejsou účastníky důchodového zabezpečení a jejich sociální propad se prohlubuje. Výsledek je pak ten, že jsou vyloučeni z důchodového zabezpečení, z nemocenského pojištění, je jim odepřena pomoc ze všeobecného zdravotního pojištění a sociální péče je pro ně nedosažitelná (Hradečtí 1996, s. 61 – 62).

3.1.4 Sklon k závislostem

Závislost na psychoaktivních látkách může být jeden z faktorů, který může zapříčinit vznik bezdomovectví. Naopak ale lidé, kteří se ocitnou na ulici bez závislosti, mohou pomocí psychoaktivních látek začít řešit své problémy, a proto závislost na těchto látkách může být i důsledkem bezdomovectví. Protože se lidé vždy snažili najít možnost jak uniknout z reality. Chtějí uniknout před problémy, starostmi a nejistotami a dosáhnout pocitů štěstí, pohody, inspirace nebo mimořádných schopností. Psychoaktivní látky tyto pocity poskytují

a přes nebezpečí, které hrozí při užívání těchto látek, se jich lidé nikdy nedokázali úplně zříci, protože přinášejí rychlý a snadný únik z reality. A právě únik z kruté reality bezdomovectví je nejčastější motiv k tomu začít tyto látky užívat (Vágnerová 2008, s. 547 – 548).

3.1.5 Riziko obětí násilí

Bezdomovci jsou ze strany veřejnosti vnímáni velmi negativně. Někteří jedinci proto mají tendence bezdomovce napadat a ubližovat jim. I vzhledem k tomu, že fyzická stránka bezdomovců je často velmi chatrná a oni se díky tomu nemohou útočníkům bránit, stejně tak kvůli tomu, že útočníci často bývají v přesile. Zvlášť ve spánku jsou bezdomovci bezbranní. Se zraněnými bezdomovci se často setkávají pracovníci denních center i jiných zařízení, přičemž uvádí, že někteří bezdomovci se zranili např. v opilosti sami, ovšem jiní byli napadeni. Takoví lidé však toto napadení na policii nehlásí, jelikož nevěří v nápravu a obávají se pomsty ze strany násilníků (Novotný aj. 2008, s. 38).

3.2 Důsledky pro společnost

3.2.1 Vnímání veřejnosti

Bezdomovectví je veřejností vnímáno jako něco špatného, něco, co by mělo zmizet. Zároveň jsou bezdomovci vnímáni jako potencionální ohrožení bezpečí a veřejného pořádku. Podle takových pocitů se potom členové společnosti chovají a jednají, např. obcházejí prostory, kde bezdomovci tráví čas, a radši si vyberou delší cestu, než aby s nimi přišli do kontaktu, tudíž by se mohlo zdát, že jsou ostatní lidé bezdomovci do jisté míry omezováni. Stejně tak je pro mnoho lidí obtěžující, pokud je žebrající bezdomovec zastaví při cestě z nákupního centra či na ulici ve chvíli, kdy to vůbec nečekají a nestojí o to.

3.2.2 Vypovídací hodnota společnosti

Na první pohled to nemusí být patrné, ale díky bezdomovectví se může určit jakýsi indikátor úspěšnosti společnosti. Jak je vysoká míra bezdomovectví, tomu odpovídá schopnost dané společnosti řešit některé sociálně patologické jevy. Stupeň kvality našeho života souvisí s ekonomickými příjmy a se stupněm rozvoje společnosti. Bezdomovectví je forma extrémní chudoby, ale společnost, která má více možností zaměstnávání a forem udržení kvality života sociálně slabších,

má zároveň nižší výskyt bezdomovců, na rozdíl od společnosti např. rozvojové země, která není schopna pokrýt základní životní náklady většiny obyvatel.

3.2.3 Finanční náklady

Pro bezdomovce zřizuje stát či nestátní sektor organizace pro snadnější návrat do společnosti či zlehčení jejich situace. Jedná se především o služby sociální péče a služby sociální prevence. Tato zařízení nefungují zadarmo, musí se do nich investovat. I přesto, že u nás dostávají neziskové organizace dotace z EU, zdaleka nestačí na provoz těchto zařízení (Novotný aj. 2008, s. 42).

Největší problém ovšem spatřuji v tom, že i přes snahu společnosti, je návrat bezdomovců zpět do života s vyšší kvalitou, málo častý. Většinou se jedná o začarovaný kruh, kdy se (po vypršení pobytové lhůty v azylovém domě) člověk ocitá zpět pod mostem. Navíc tito lidé státu nepřispívají na daních ani na pojištění.

3.2.4 Kriminalita

Jak již bylo zmíněno, bezdomovci se dopouštějí trestné činnosti. Většinou se ale jedná právě o důsledek bezdomovectví, jelikož každý člověk potřebuje jíst a zabezpečit své základní potřeby. Bezdomovci jsou pachatelé především drobných krádeží v obchodech. V poslední době se ale také často podílejí na krádežích barevných kovů. Tím mnohdy způsobují značné majetkové škody. Navíc se objevuje i generace mladých bezdomovců (věk cca 18 – 30 let), kteří se zapojují do organizovaného zločinu a mají na svědomí jinou závažnou trestnou činnost, především podvody, krádeže jízdních kol a aut (Novotný aj. 2008, s. 22).

Velká část obyvatel, kteří nejsou dostatečně chráněni a trpí strachem z pachatelů trestné činnosti, hledá potencionální pachatele. Často je najde právě mezi bezdomoveckou populací, která je svým způsobem života velmi viditelná a také velmi nežádoucí.

4 Možnosti vedoucí k návratu do společnosti – pomoc bezdomovcům

Každý člověk má své fyziologické potřeby. I bezdomovec potřebuje jíst, potřebuje se ohřát, potřebuje ošacení a obuv, potřebuje osobní hygienu. Zároveň je mnoho bezdomovců nemocných a potřebují vyšetření, ošetření nebo léčbu. Tohle

všechno a navíc s azylovým ubytováním by měla společnost bezdomovcům nabídnout. A to dříve, než se zaměří na jejich resocializaci a změnu životního stylu.

4.1 Státní péče

Služby a sociální zařízení státní péče pro bezdomovce mají jasné cíle. Především je jejich úkolem pomoci bezdomovcům získat stálé bydlení, začlenit se na trhu práce a vyřešit tíživé finanční problémy. Jejich poskytování se řídí Standardy kvality sociálních služeb, které jsou formulovány velmi obecně. Těchto standardů je celkem sedmnáct a to rozdělených do tří skupin:

- procedurální standardy, které se zaměřují na cíle a způsoby poskytování sociálních služeb, ochranu práv uživatelů, stížnosti na kvalitu poskytovaných sociálních služeb, apod.
- personální standardy, které upravují personální zajištění sociální služby, pracovní podmínky, profesní rozvoj zaměstnanců
- provozní standardy zaměřené na prostředí a podmínky pro poskytování služeb, finanční zajištění, atd. (Novotný aj. 2008, s. 41 - 42).

Kromě standardů kvality sociálních služeb je neméně důležitý Etický kodex sociálních pracovníků ČR, který vydala v roce 1995 Společnost sociálních pracovníků vzniklá v roce 1990. Tento kodex je pro sociální pracovníky důležitý jako inspirace, kritérium pro hodnocení praxe z pohledu etického, dále jim pomáhá v rozhodování v nejednoznačných situacích, a zároveň je tím, co pomáhá udržovat identitu jejich profese. Jelikož jsou bezdomovci jako klienti sociálních služeb specifictví tím, že si málokdy stěžují, je - li na nich pácháno bezpráví, je o to více důležité dbát etických zásad a pravidel etického chování ve všech zařízeních pracujících s lidmi bez domova (Sociální revue 2011).

Všechny sociální služby určené bezdomovcům patří do skupiny služeb sociální prevence a jsou poskytovány v těchto zařízeních: azylové domy, nízkoprahová denní centra, noclehárny a domy na půl cesty. Většina těchto zařízení je v ČR často propojením několika zařízení, např. azylový dům s přízemím nízkoprahového denního centra.

Novotný aj. (2008, s. 42 – 49) charakterizuje jednotlivé služby⁴:

1. **Azylový dům** – sociální zařízení určené lidem bez domova, na které jsou kladeny vyšší nároky než v noclehárnách. S jejich pobyty se počítá po dobu několika týdnů až měsíců. Během této doby se očekává vyřešení jejich problémů a návrat k soběstačnosti. Klientům je dán dostatečný prostor k přebírání odpovědnosti za sebe samé, předpokládá se ale jejich zájem a spolupráce a finanční spoluúčast na uhrazení pobytu. Posláním azylového domu není pouze poskytnout ubytování, ale především snažit se řešit klientovu sociální situaci. Nejedná se tedy o pouhou náhražku ubytovny, jelikož klient musí vykazovat snahu postavit se na vlastní nohy a získat sociální suverenitu.

Samostatným odvětvím azylových domů jsou azylové domy pro matky s dětmi. Ty jsou určeny osamělým matkám s převážně malými dětmi nebo těhotným ženám v mimořádně náročné nebo krizové situaci. Tyto domy jsou specifické vnitřním uspořádáním, umístěním v blízkosti obchodu a školy a nároky na personál.

Azylové domy pro otce s dětmi v naší zemi zatím neexistují.

2. **Nízkoprahové denní centrum** – sociální zařízení určené lidem bez domova, kteří si zde mohou odpočinout v čistém, suchém prostředí, najít se za symbolickou cenu, využít toaletu a sprchu, a zdarma či za mírnou úplatu dostat oblečení a obuv. Klienti si zde mohou pohovořit s personálem, který poskytuje informace, poradenství, v případě potřeby i krizovou intervenci. Pokud klient projeví zájem, mohou pracovníci pomoci se zprostředkováváním zaměstnání, uplatňováním práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.
3. **Noclehárna** – sociální zařízení určené k přespání, využití hygienického či potravinového servisu zdarma nebo za symbolickou úhradu. U předešlých dvou zařízení a i zde nemohou být ubytovány osoby pod vlivem alkoholu a jiných návykových látek, agresivní a trpící infekčním onemocněním. Standard bydlení v noclehárně je nízký, zpravidla se jedná o jednu místnost s mnoha lůžky. Klientovi je ale nabídnuto také

⁴ Níže uvedená zařízení spadají do státní péče o bezdomovce. Ta vychází především ze zákona č. 108/2006 Sb., o soc. službách, v platném znění a zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

suché a čisté oblečení. Pracovníci jsou celou noc k dispozici, poskytují informace, poradenství, zprostředkovávají kontakt se zařízeními, o jejichž služby má klient zájem. Noclehárnu klient opouští ráno a její služby může využít zase večer.

4. **Dům na půl cesty** – sociální zařízení určené mladým lidem (zpravidla do 26 let věku), kteří opustili školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, odcházejí z VTOS nebo z ochranné léčby. Většina takových lidí by se bez těchto zařízení ocitla brzy na ulici. Pobyt v tomto zařízení je dlouhodobější, většinou je to v rozmezí od šesti měsíců do jednoho roku. Klienti domu na půl cesty si sami vaří, perou, platí nájem a organizují volný čas. Sociální pracovník je jim k dispozici především v případě potřeby pomoci s nějakým problémem. Dále je podněcuje ke kontaktu s rodinou, pomáhá jim se samostatným vedením domácnosti a hospodařením s penězi. Klienti mají povinnost studovat nebo pracovat.

Dále jsou ještě dvě specifické možnosti pomoci osobám bez domova. První jsou **krizová lůžka**. Ta jsou určena osobám bez střechy nad hlavou v mimořádných situacích, které potřebují krátkodobé ubytování a zpravidla i krizovou intervenci. Nejčastěji jsou krizová lůžka součástí nabídky azylových domů.

Druhou z možností je **domov se zvláštním režimem**. Ten poskytuje pobytové služby osobám se sníženou soběstačností z důvodu chronického onemocnění nebo závislosti na návykových látkách. Poskytování služeb v tomto zařízení je přizpůsobeno specifickým potřebám klientů (Novotný, aj. 2008, s. 42 – 49).

Další možností práce s bezdomovci je **streetwork** neboli **terénní sociální práce**. Tato metoda je forma práce specifická tím, že je vykonávána v „přirozeném časoprostoru klientů.“ Terénní sociální pracovník se pohybuje v místech a v čase, kde a kdy se bezdomovci pohybují. Cílem SW je oslovit klienty, kteří potřebují pomoc a minimalizovat rizika jejich způsobu života. Terénní sociální pracovník informuje klienty o pomoci v jejich situaci v přímém rozhovoru nebo prostřednictvím vytištěných letáků (Novotný, aj. 2008, s. 53 – 54).

Obecně lze říci, že státní péče o tuto cílovou skupinu vychází ze zákona a z předpisů, ale je potřeba zdůraznit, že místní podmínky poskytování si mohou upravit sama města, kraje či obce.

4.2 Nestátní péče

Horáková (1995, s. 6 – 7) uvádí, že činnost tradičních charitativních, křesťanských, misijních a nových nevládních organizací byla započata v roce 1990, kdy si jejich aktivisté uvědomili nutnost řešení problémů osob bez přístřeší. Kromě státních zařízení začaly vznikat i přechodné ubytovny a azylové domy nestátní. Tato zařízení se od začátku potýkala s problematikou financování. Prostředky na konkrétní projekty poskytuje prozatím z větší části stát.

Neplánovaně dále vznikla síť nestátních azylových domů, jejichž klientelou nemusí být jenom bezdomovci, ale i další okruhy osob, které sociální pomoc potřebují – osoby, které se ocitly v dočasné nouzi. Také je různá nabídka činnosti a poskytované sociální pomoci. Od nezbytné péče zajišťující uspokojování základních životních potřeb v době nouze, až po odbornou, dlouhodobou pomoc. Péči o bezdomoveckou skupinu lidí vykonávají jak dobrovolníci, tak i specializovaní odborníci, psychologové a v neposlední řadě školení sociální pracovníci (Horáková 1995, s. 6 – 7).

Seznam nestátních zařízení v České republice určené pro osoby ocitající se bez domova je uveden v příloze č. 2.

5 Prevence bezdomovectví

Nebyli jsme nikdy připravováni na to, že se bude trh s drogami, s prostitucí a pornografií, zneužívání dětí, vysoké finanční částky prohrané v hrách a loteriích a výskyt dětí na ulicích prudce rozvíjet. Stejně tak nepoměr mezi sňatky a rozvody a dětmi vyrůstajícími na jedné straně ve spokojené a spořádané rodině, a na straně druhé v rodině neúplné či nestálé. Každému musí být jasné, že tímto směrem by se dále společnost vyvíjet neměla. Proto zde uvádím několik možností prevence bezdomovectví jako problému celé společnosti.

5.1 Trh práce

Důležitým preventivním nástrojem proti vzniku bezdomovectví by mělo být uspokojení životních potřeb členů společnosti. To lze prostřednictvím práce. Politika zaměstnanosti by v dnešní době měla být zaměřena především na udržení zaměstnanosti a podporu vytváření nových pracovních míst v oblastech s vyšší nezaměstnaností, výraznější růst produktivity práce ve výrobě a vytvoření prostředí,

kteří omezí šedou ekonomiku a zabrání černému trhu. Dalším jejím důležitým krokem by mělo být zvyšování kvalifikace, poskytnutí rekvalifikačních programů a finančních příspěvků pro ty, kteří se rozhodnou sami vydělávat nebo někoho zaměstnávat, protože to není zcela jednoduché a často se stává, že takoví lidé brzy zkrachují a končí bez prostředků „na ulici“ (Mareš 1998, s. 124).

5.2 Bydlení

Pro zdravý vývoj každé rodiny je nezbytností dostupné bydlení v odpovídajících podmínkách. Společnost by si neměla dovolit nechat otázku bydlení neřešenou, ale počítat se slabými jedinci, kteří si nedovedou či nemohou bydlení zajistit a potřebují spát také v teple a v suchu. Holobyty nejsou ideálním řešením díky vzniku ghett odříznutých od společnosti. Je nutno stavět byty formou podporovaného bydlení, včetně potřebných nezbytných služeb. Měla by zde být možnost také získat sociální byt od obce, ve které má bezdomovec trvalý pobyt, stále zaměstnání nebo jiný příjem a podmínky pro získání sociálního bytu splňuje. Jako důležitý preventivní krok se tedy jeví vytvoření systému sociálního bydlení pro osoby a domácnosti ohrožené bezdomovectvím dotovaného z veřejných zdrojů (Kopoldová aj. 2008, s. 100 – 101).

5.3 Funkční rodina

Právě ve funkční rodině a v samotném soužití rodičů s dětmi, začíná primární prevence vyloučení. Pevná funkční rodina je velmi silná a vlivná na své děti. Slabé rodiny a jedince může upevnit dobrá osvěta, publicita a sociální práce, dětem ze slabých rodin může pomoci dobrá škola, dobrý učitel či duchovní pastýř.

Tradiční rodina, založená na chtěném trvalém manželském svazku, která vytváří svým dětem opravdový domov plný lásky, je zárukou zdravé budoucí generace. Hradečtí (1996, s. 68 – 69) upozorňují, že současně s dobrým materiálním zázemím mají působit pozitivní morální vlivy. Kontraproduktivní je však působení některých sdělovacích prostředků, určité části literatury a umění, a „zhoubně se šířící filosofie egoismu a egocentrismu, konzumace, užívání a hromadění, umocněná u nás po dvě generace propagovaným materialismem.“ Životní styl se změnil, životní tempo se zrychlilo, a proto je potřeba si uvědomit, že i v dnešní době potřebují děti dostatečný díl lásky, pozornosti a pochopení, stejně jako vštípení morálních zásad.

5.4 Osvěta

Ve vyspělých demokratických zemích mají v oblasti prevence nečekaně velký význam formální i neformální občanské iniciativy. Dobrovolníci totiž svým nasazením a především snahou pochopit a pomoci získávají důvěru potřebných lidí a poté mohou dobře ovlivnit jejich myšlení a chování. Pořádání besed a přednášek např. na školách, rozdávání a vylepování letáků, atd. je dostupné preventivní řešení vzniku bezdomovectví. Tento preventivní krok je podstatný např. pro představu o získávání finančních prostředků, osvětlení existence různých zařízení, na které se v případě potřeby může člověk obrátit, o resocializačních programech, job klubech, v nichž jsou pracovní asistenti nápomocni k hledání zaměstnání, sepsání životopisu, atd. (Hradečtí 1996, s. 69).

5.5 Systémové řešení problémů

Co se týče prevence vzniku bezdomovectví u lidí, kteří se již dříve ocitli na ulici, je potřeba si uvědomit, že bezdomovectví je způsobeno různými faktory. Proto by mělo být nejdříve diagnostikováno, jak se dotyčná osoba dostala na ulici, a podle toho zvolit nejvhodnější formu pomoci. A též dbát na to, aby se k prvotnímu problému nezačaly družít související aspekty bezdomovectví, ale naopak snažit se likvidovat prvotní problém, dokud je relativně izolovaný. Z toho poté čerpat informace do programu zaměřených na lidi ohrožené bezdomovectvím.

V dnešní době se totiž situace řeší, až když je akutní, např. když začnou mrazy. Většina finančních prostředků směřuje do jakési „první pomoci“, což ale znamená pouhé přespání, noclehárnu. Kopoldová aj. (2008, s. 101 – 102) tvrdí, že systém, který by se měl začít vytvářet, by měl být vícestupňový a jednotlivé stupně by měly být oboustranně prostupné. Finanční prostředky by také měly být rozděleny rovnoměrněji. V praxi by to znamenalo, že např. na noclehárny by navazovalo zařízení pro denní pobyt, v dalším stupni pak azylový dům, dům „na půl cesty“ a chráněný byt (častěji v této souvislosti nazývaný tréninkovým bydlením), na který by ve vhodných případech mohlo navazovat již zmíněné sociální bydlení. Klienti by měli jednotlivými stupni dle svých možností postupně procházet. Poznání forem, rozsahu a příčin problému by mělo být průběžně a důkladně zkoumáno, jen tak může být pomoc potřebným lidem adekvátní a prevence účinná.

6 Závěr teoretické části

Teoretická část této bakalářské práce pojednává o problematice bezdomovectví. Definiuje jej jako samostatný pojem, jeho nezaměnitelné rysy, současnou vymezenou typologii bezdomovectví a charakteristiku samotných osob bez domova. Tato práce se dále zaměřuje na příčiny bezdomovectví, které spatřuji především v závislostech, nezaměstnanosti, chudobě a v dalších více specifických příčinách, které jsou v teoretické části podrobněji nastíněny. Dále jsou zmíněny důsledky bezdomovectví, které jsou rozděleny na důsledky pro jedince a důsledky pro společnost s tím, že by bylo nepatřičné z hlediska objektivity posuzovat, které z nich jsou pro většinovou populaci závažnější.

V teoretické části dále uvádím současné dostupné možnosti vedoucí k návratu bezdomovců do společnosti; formy pomoci, kterou mohou osoby bez domova využít. V neposlední řadě je v této práci nastíněna také otázka prevence bezdomovectví. Definuji zde několik řešení, které spatřuji ve zlepšení fungování trhu práce, dostupnosti bydlení, zajištění funkčnosti rodin, dostatečné osvěty a systémovém řešení problémů. Poukazuji přitom na to, že bezdomovectví není problém několika jedinců, ale jeden z mnoha odrazů nedokonalé společnosti.

PRAKTICKÁ ČÁST

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na problematiku bezdomovectví. Zejména tedy na jeho příčiny, důsledky a možnosti pomoci navrátit osoby bez domova zpět do společnosti.

V teoretické části jsem se snažila identifikovat tyto faktory s pomocí odborné literatury. Některé zmíněné příčiny nebo důsledky se však u některých jedinců nemusí vůbec objevit. Pro tuto práci je tedy velmi důležitý postoj a pocity osob, které si touto situací prošly nebo procházejí, protože jsou to právě ony, které mohou tato fakta nejlépe identifikovat. Pro praktickou část jsem si vybrala kvantitativní průzkum, ve kterém jsem se ale rozhodla oslovit méně respondentů. Zaměřila jsem se na získání hlubších informací pomocí řízeného rozhovoru. Základem bylo zjistit informace, jak se respondenti dostali do svých životních situací a jak nahlíží na danou problematiku. Protože pouze člověk, který se s bezdomovectvím setkal na „vlastní kůži“, může objasnit konkrétní příčiny vzniku situace, kdy se ocitl bez přístřeší a důsledky, které pro něho z té situace vyplynuly; jak mu daná situace změnila současný život a jak mu ovlivnila vyhlídky na život budoucí. Ze získaných poznatků se dá dále usoudit, jakou roli hraje v bezdomovectví současná forma prevence a jak jsou o ní jednotlivci informováni, popř. ji využívají.

7 Cíl průzkumu

Cílem mého průzkumu bylo především zjistit a analyzovat konkrétní důvody a důsledky bezdomovectví u vybraného vzorku.

Dílčí cíle

Dále jsem si stanovila několik dodatečných cílů, a to:

- Zjistit percepci možností vedoucích zpět do společnosti podle respondenta.
- Zjistit náhled respondentů na situaci, ve které se nyní nacházejí.
- Zjistit, zda jsou respondenti se svou životní situací spokojeni.

8 Předpoklady

P1 - Lze předpokládat, že mezi 3 nejčastější důvody bezdomovectví patří nezaměstnanost, nedostatek příjmu a závislost.

P2 - Lze předpokládat, že mezi 2 nejzávažnější důsledky bezdomovectví patří ztráta chuti do života a nemoci.

P3 - Lze předpokládat, že lidé bez domova využívají jako 2 nejčastější formy pomoci azylové domy a terénní sociální práce jako formu pomoci, která se snaží o jejich reintegraci do společnosti.

9 Metody průzkumného šetření

V průzkumu jsem oslovila 20 osob. S těmito respondenty jsem provedla individuální rozhovor. Rozhovory probíhaly v azylovém domě, kde respondenti dočasně přebývají. Zvolila jsem toto prostředí, protože mi sdělovali své osobní zkušenosti a úplně neznámé prostředí by mohlo být negativním faktorem. Také jsem nechtěla, aby měli z rozhovoru nepříjemné pocity.

Hlavní metodou získávání dat pro průzkumné šetření byl tedy rozhovor s vybranými osobami, probíhající v přirozeném prostředí, tedy přímo v organizaci, ve které byli dotazovaní ubytováni. Do svého průzkumu jsem zahrнула zkušenosti a poznatky, které jsem získala pozorováním a praxí v azylovém domě.

Rozhovor neboli interview, je technika, která se často používá v mnoha oborech, a to v přístupech jak kvalitativních, tak kvantitativních. Rozdíl mezi oběma přístupy spočívá v míře standardizace (Reichel 2009, s. 110). Rozhovor má oproti jiným metodám získávání dat výhodu v tom, že lze při kladení otázek na respondentovi poznat, např. zda otázce dostatečně porozuměl, či ji potřebuje zopakovat, jakou reakci u něj vzbuzuje položená otázka, jak se pravděpodobně cítí, atd. Při rozhovoru lze tedy sledovat neverbální komunikaci klienta a díky tomu změnit či přizpůsobit otázku, tempo řeči, atd., a leccos se o respondentovi dozvědět navíc.

Základní a hlavní technikou mého průzkumu byl kvantitativní polostrukturovaný rozhovor. Předem jsem si sestavila strukturu rozhovoru, tvoří jej otázky, které jsem všechny položila všem respondentům a občas jsem pokládala doplňující dotazy. Tazatelem jsem byla pouze já sama. Seznam všech otázek položených respondentům je uveden v příloze č. 1.

Tázací arch byl připravován 1 měsíc (v lednu roku 2012) před plánovanými rozhovory, které probíhaly na počátku února 2012. Data jsem vyhodnocovala zbytek měsíce února 2012. Realizované rozhovory jsem zaznamenávala na diktafon,

následně jsem je doslovně převedla do písemné podoby. Díky provedeným rozhovorům jsem získala cca 315 minut nahrávaného materiálu.

Každý rozhovor s respondenty trval cca 15 minut. Naprostá většina respondentů byla ochotná a na kladené otázky odpovídala přímo bez vyhýbavých odpovědí. Na některé otázky respondenti reagovali velmi podobně, u některých (především otázky týkající se zdravotního stavu) byly reakce rozdílné. I přes to všichni respondenti odpovídali se zájmem a k rozhovoru se stavěli víceméně pozitivně. Z chování některých respondentů bylo dokonce patrné, že jsou rádi, že se o jejich problémy někdo zajímá a se zápletem pro věc mi popisovali svůj život.

10 Popis vzorku

Zkoumaným objektem byli lidé bez domova, kteří bydlí v azylovém domě Domu humanity v České Lípě. Vzorkem, se kterým jsem ve své praktické části pracovala, jsou ženy i muži, a to bez ohledu na skutečnost, že mužů, kteří se ocitli v této nelichotivé situaci, je v populaci výrazně vyšší procento než žen. O tom svědčí například i fakt, že v Liberci existuje pouze azylový dům pro muže a azylový dům pro matky s dětmi (azylový dům pro ženy zatím není k dispozici a to nejen v Liberci). Počet oslovených osob byl 22. Počet osob, které byly ochotny poskytnout rozhovor, je 20, z toho 16 mužů a 4 ženy.

Do cílové skupiny uživatelů azylového domu, s nimiž jsem dělala rozhovor, spadají především: osoby bez přístřeší, propuštění z VTOS a z léčeben, nezaměstnaní, osoby s fiktivním trvalým bydlištěm, osoby se zprůhranými vazbami na rodinu, potenciální i skrytí bezdomovci.

Jak jsem již zmínila, respondenti byli lidé ubytovaní v Domě humanity. Jsem si vědoma toho, že bezdomovectví jako takové v sobě nezahrnuje pouze tuto skupinu osob, ale dále osoby, které nejsou např. nikde ubytovány a žijí na ulici, tzv. zjevné bezdomovce. Vzhledem k praktické stránce zkoumání jsem se rozhodla, že zkoumaným vzorkem budou pouze osoby ubytované v azylovém domě. Samozřejmě data, která jsem od nich pomocí rozhovorů získala, se mohou lišit od informací, které by poskytla jiná skupina bezdomovců. Proto bych ráda podotkla, že závěry mého zkoumání by se v žádném případě neměly zobecňovat a neměly by se chápat jako vypovídací hodnota celkového fenoménu bezdomovectví.

Dále bych chtěla uvést, že rozhovory, které jsem provedla, díky citlivosti tématu, kterého se týkají, jsou označeny pouze křestním jménem a věkem respondentů.

11 Popis prostředí

Rozhovory probíhaly v Domě humanity v České Lípě, který pro klienty poskytuje azylový dům. Klienti jsou zde ubytováni na 3 měsíce s tím, že pokud spolupracují s pracovníky AD a intenzivně pracují na změně svého života, dá se tato doba prodloužit až na jeden rok. Poté musí klienti AD opustit a vrátit se mohou znovu po 3 měsících. Pobytová služba je určena každému od 18 let s trvalým pobytem především na území Libereckého kraje, kteří jsou nebo se ocitli v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Dále je služba poskytována již sociálně vyloučeným občanům, kteří ztratili možnosti k bydlení, tj. nemají přístřeší nebo žijí v podmínkách ohrožující zdraví a život. Poradenství a aktivizace jsou určeny pro osoby znevýhodněné na trhu práce z důvodu bezdomovectví, nízké kvalifikace a dlouhodobé nezaměstnanosti. Služba je poskytována nepřetržitě, denní poplatek za ubytování činí 50,- Kč.

Posláním Domu humanity v České Lípě je aktivizace a motivace klientů domu humanity a dlouhodobě nezaměstnaných především v České Lípě. Tento projekt patří do Společného regionálního operačního programu a je spolufinancován z prostředků Evropské unie. Hlavním cílem projektu je snížení míry izolace a sociálního vyloučení osob v obtížné životní situaci a integrace lidí bez domova a dlouhodobě nezaměstnaných do společnosti a na trh práce.

12 Interpretace získaných dat

V této části bakalářské práce bych chtěla uvést výsledky analýzy rozhovorů. Zpracováním rozhovorů jsem vytvořila několik kategorií zaměřujících se na určitá témata, které vychází ze získaných odpovědí respondentů.

12.1 Rodina a osobní život

V první kategorii otázek jsem se zaměřila na rodinu a osobní život respondentů. Zajímalo mne především věk, rodinné zázemí, v němž respondenti vyrůstali a současný rodinný život.

Průměrný věk respondentů činí 43,6 let. Nejmladšímu respondentovi je 19 let, nejstaršímu 62 let.

Tabulka 1 – Rodinné zázemí

Dětství	Úplná rodina	Jeden rodič	Dětský domov	Prarodiče
Počet respondentů	6	8	4	2

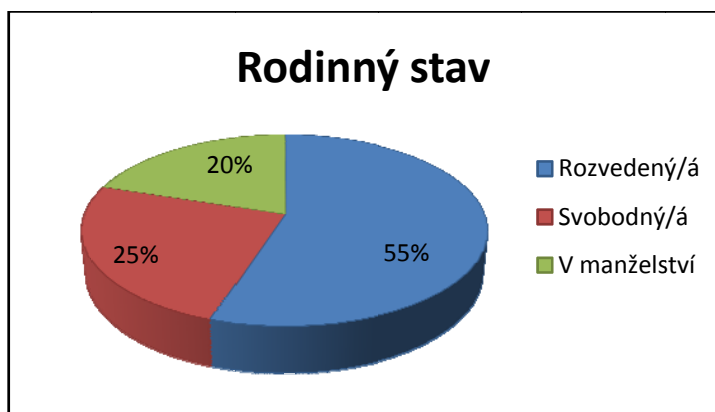
Tabulka 1 znázorňuje rodinné zázemí, v němž respondenti vyrůstali. 40 % respondentů vyrůstalo pouze s matkou, dále 30 % v úplné rodině, 20 % v dětském domově a 10 % u prarodičů. Většina respondentů měla sourozence, ale pouze 1 z nich je se svým bratrem v kontaktu, ostatní s nimi v kontaktu buď nejsou, nebo jejich sourozenci již umřeli.

Když mi bylo sedm, máma se s tátou rozvedla. Potom měla několik partnerů, ale já jsem je všechny nesnášel. Nikdy s žádným nevydržela delší dobu, takže jsem nikoho z nich nepovažoval za svého otce. (Petr, 53 let)

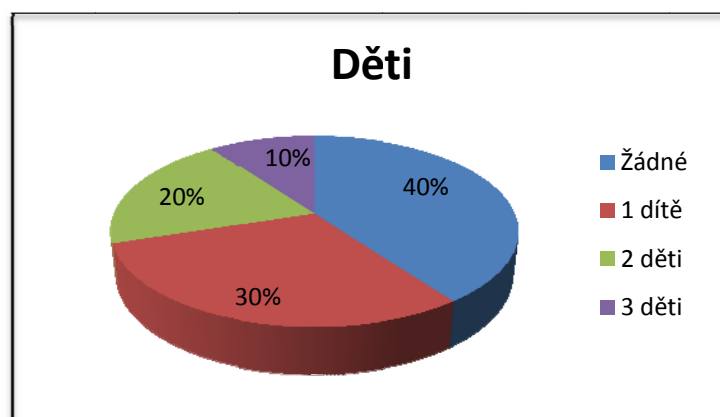
V deseti letech naši umřeli při autonehodě, takže jsem pak šel do dětského domova i s bráchou. Ten už ale nežije. (Václav, 61 let)

Vychovávala mě babička, naši mě nechtěli. Pak jsem chvíli byla u nich, ale nakonec jsem stejně ve 14 letech šla do dětského domova i s mými čtyřmi sourozenci. Ani nevím, co s nimi teď je. (Věra, 46 let)

Ve třech letech táta umřel, takže pak jsem žil jen s mámou a ségrou. Ségra je mladší, takže je furt u mámy, ale nevycházím ani s jednou z nich. (Lukáš, 19 let)

Graf 1 – Rodinný stav

Graf 2 - Děti

Jak je patrné z grafu 1, 55 % (11) respondentů je rozvedených, 25 % (5) je svobodných a 20 % (4) se ocitá v manželství. Dle grafu 2 nejvíce z dotázaných osob, tedy 40 % (8), nemá žádné děti, dále 30 % (6) osob má jedno dítě, 20 % (4) má dvě děti a 10 % (2) respondentů má 3 děti.

Nutno podotknout, že na otázku, zda se se svými dětmi stýkají, se téměř všichni respondenti shodli na tom, že s nimi nejsou ve styku, a to víceméně z vůle jejich dětí. Kroky k tomu, aby se s nimi vídali, však nepodnikají, vnímají to tak, že je to jejich přání a setkat se s nimi netouží nebo nad tím ani nepřemýšlí. Dva dotázaní mají dítě umístěné v léčebně pro mentálně postižené, kde jej ale ani jeden z nich nenavštěvuje.

Já jsem rozvedený, manželka mě opustila a syn je v léčebně, kam se dávají postižení. Neviděl jsem ho už strašně dlouho. Nemám peníze, abych za ním mohl jet. A ono je to možná takhle lepší, tam se o něj určitě dobře starají. Možná by mě už ani nepoznal. (Václav, 61 let)

Já jsem byl ženatý, mám dvě děti, ale jsou to nevlastní děti. Nechal jsem si udělat testy DNA a potvrdilo se mi to. Jenže nikoho to nezajímá a musím dál platit alimenty, takže čekám na soud, aby mi dali za pravdu. Nevím, proč je to v Čechách takhle nastavené, že i když mám důkaz, tak se o to nikdo nestará. Já měl ty děti ale rád jako vlastní, to si nemyslete, jenže teď už jsem je dlouho neviděl. Bývalá manželka mě k nim nechce pustit, i když alimenty jí jsou dobré, takže už jsem to vzdal. (Květoslav, 40 let)

Já jsem 13 let rozvedená a mám tři děti. Ty dvě dcery se mnou nemluví, vůbec nevím, co s nimi je, vím jen, kde asi bydlí a že mají svoji rodinu, jinak s nimi nejsem v kontaktu. A ten syn, tomu je 18, ten je tady se mnou. Je to vyučený elektrikář, ale

nemůže najít práci, takže je na úřadu práce a bydlíme tady spolu. Jsem ráda, že mám aspoň jeho, myslím, že mě má rád. (Věra, 46 let)

Na otázku, zda se respondenti, kteří nejsou se svými příbuznými v kontaktu, snažili o navázání vztahu s nimi, se téměř všichni shodli, že ne.

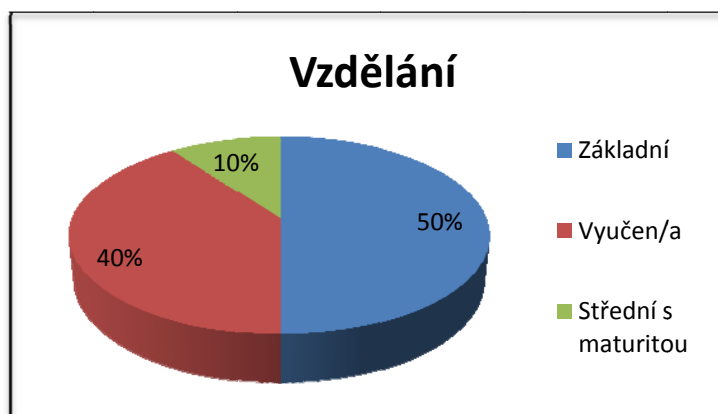
Co se týká rodinného zázemí, většina respondentů vyrůstala v neúplné rodině. V dospělosti pak mají dále problém sami navázat a udržet kvalitní vztah, a to jak s vlastními sourozenci či s partnerem, tak dokonce i s vlastními dětmi. Většina z nich nemá vůbec zájem o to podnikat nějaké kroky, aby se svými blízkými byli v kontaktu. Přitom jejich situace jsou velmi svízelné, a kdyby měli vztah se svými příbuznými, mohli by jim hodně pomoci. Nabídnout jim přinejmenším psychickou podporu, kterou také velmi potřebují. Je nasnadě ptát se, zda by se vůbec někteří z nich dostali do nynější situace, kdyby měli navázány kvalitní vztahy s blízkými osobami. Bohužel taková fakta nelze ověřit.

12.2 Vzdělání a zaměstnání

V další kategorii jsem se snažila získat poznatky o tom, jaké mají respondenti vzdělání, zda jsou zaměstnaní, popř. zda jsou registrováni na úřadu práce a pobírají nějaké příspěvky, a jak dlouho se ocitají bez zaměstnání.

Já mám jen základní vzdělání, chtěl jsem si něco dodělat, ale nebavilo mě učit. Pak jsem začal dělat v továrně a ke škole už jsem se nedostal. Jenže dneska už s tímhle nic neseženu, nikam mě se základkou nechtějí vzít. (Bohuslav, 48 let)

Mám vystudovanou střední průmyslovou školu s maturitou. Pracoval jsem po škole v různých firmách, v té poslední jsem byl 8 let! Jenže po tom, co mě zavřeli, mě z práce propustili, a pak už jsem nic nenašel. (Květoslav, 40 let)

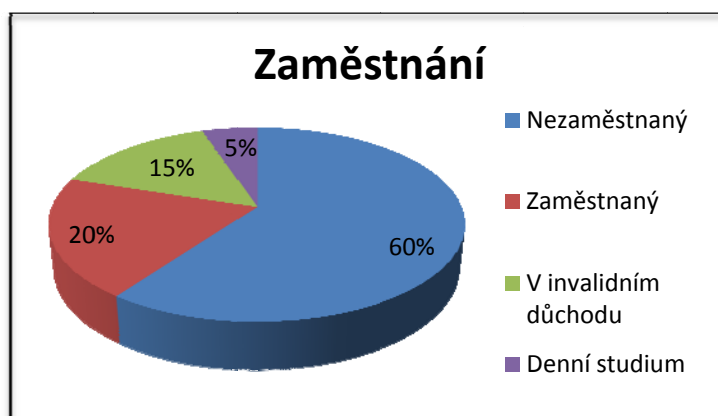
Graf 3 – Dosažené vzdělání

Mám výuční list na automechanika. Jenže taková práce by mě nebavila, tak jsem odjel pracovat do Anglie, přes agenturu, před půl rokem jsem se vrátil a nemůžu najít žádnou práci a nemám kam jít. (Jan, 25 let)

Z grafu 3 je patrné, že 50 % (10) respondentů má pouze základní vzdělání, 40 % (8) má výuční list a 10 % (2) z nich má vzdělání střední s maturitou. 1 respondent má prozatím základní vzdělání, ale momentálně studuje v denním studiu výuční obor. Ostatní respondenti se základním vzděláním neuvažují o žádném navazujícím studiu, ani o vzdělávacích kurzech. Na otázku, zda někdy absolvovali nějaký vzdělávací kurz, se všichni shodli, že ne. Sami zájem o studium a zvýšení kvalifikace nemají a o takové možnosti se nezajímají.

Mám jen základní vzdělání a celý život se protloukám, jak to jde. Pracoval jsem různě po fabrikách a továrnách, ale dneska je to těžší. Podívejte se na mě, je mi 51 let. Myslíte si, že se mi chce jít někam študovat? V mém věku?! To teda vůbec ne, já vezmu jakoukoliv práci, ale do školy mě nehoňte. (Jaroslav, 51 let)

Já jsem se učil na kuchaře, ale vůbec mi to nešlo a ani mě to nebavilo. Byl jsem tam asi dva roky, pak jsem přestal chodit na hodiny a za pár měsíců mě vyhodili. Tehdy mi to nevadilo, ale teď mě to docela štve. No, vracet se tam ale nehodlám, to ani nejde přece. (Jan, 35 let)

Graf 4 – Situace se zaměstnáním

Graf 4 znázorňuje, že 60 % (12) respondentů je nezaměstnaných, dále je 20 % (4) zaměstnaných, 15 % (3) má přiznán invalidní důchod a 5 % (1) je v denním studiu.

Z respondentů, kteří nemají zaměstnání, je však na úřadu práce registrováno 10 osob. Všichni zaregistrovaní pobírají od úřadu práce dávky v hmotné nouzi. Jak se ale všichni svorně shodují, dávky jim stačí pouze na to, aby přežili, ale ne na to,

aby mohli změnit svůj způsob života. Dva nezaměstnaní respondenti zaregistrováni nejsou, protože nevědí, jak se zaregistrovat. Sami si to ale nezjišťovali.

Jsem bez práce už pět let, na úřad práce taky nechodím. Oni by tam po mně určitě chtěli nějaké papíry, jenže já žádné nemám. Fabrika, ve které jsem pracoval, skončila a já nedostal žádné potvrzení. Nevím, co mám dělat, ale na tom úřadu by po mně určitě něco chtěli a já v ruce nic nemám. Tak proč bych tam chodil? (Martin, 32 let)

Z nezaměstnané skupiny respondentů se ocitá bez práce 50 % kratší dobu než 1 rok, 25 % respondentů kratší dobu než 5 let a 25 % dotázaných déle než 5 let.

Já jsem bez pořádné práce od svých 18 let a je mi 55! Tak si to spočítejte, to je 37 let! Ted' mi přiznali konečně invalidní důchod, takže už mi to je jedno, ale předtím mě živil manžel a když pak umřel, tak jsem skončila na ulici. Jenže on ani ten důchod mi nestačí. (Jana, 55 let)

Já jsem byla bez práce pár měsíců, ted' chodím uklízet tady do kanceláří, žádná sláva to není, ale jsem ráda i za to. (Věra, 46 let)

Potom, co mě propustili z vězení, jsem nemohl najít žádnou práci. Takže jsem musel krást, co jsem měl dělat? Musel jsem se nějak živit! Pak jsem teda šel znovu do vězení a ted' mě pustili a je to už asi rok a já pořád nemám práci. Jak máte záznam, tak vás nikam nevezmou. (Jan, 35 let)

Faktem, který poukazuje na vztah mezi vzděláním a zaměstnáním, je, že z 10 respondentů se základním vzděláním má pouze 1 respondent zaměstnání a 1 respondent se ocitá v invalidním důchodu. Z 8 respondentů, kteří jsou vyučení, má 1 respondent přiznan invalidní důchod a zaměstnaní jsou 3. Konečně z 2 respondentů, kteří mají střední vzdělání s maturitou, má zaměstnání 1 respondent. Výsledkem tedy je, že nezaměstnaných je 80 % respondentů se základním vzděláním, 50 % s výučním listem a 50 % s maturitou.

Většina respondentů si je vědoma, že k tomu, aby získali vhodné zaměstnání, je potřeba také příslušné vzdělání. Uvědomují si, že pokud mají jen základní vzdělání, je velmi složité si jakékoliv zaměstnání sehnat. O dalším vzdělávání však, kromě jednoho, neuvažují a považují to za zbytečné. Možná také proto, že většina z nich si myslí, že by další studium či doplnění kvalifikace bylo nad jejich síly. Další respondenti, kteří mají vyšší vzdělání, se také o další studium a zvyšování kvalifikace nezajímají a spoléhají se na to, že potřebnou kvalifikaci pro sehnání práce

mají a argumentují tím, že v dnešní době panuje na trhu práce nedostatek pracovních příležitostí, takže oni to ovlivnit nemohou.

12.3 Osobní problémy

V kategorii, kterou jsem zobecnila na osobní problémy, jsem se zaměřila především na to, abych zjistila, jaké mají respondenti problémy (především tedy, jaký si myslí, že mají největší problém v souvislosti s tím, jaké uvádějí), zda mají dluhy, jak dlouho se potýkají ve finanční krizi, co dělali předtím, než se dostali do azylového domu a po kolikáté jsou v něm ubytováni.

Graf 5 – Největší problém

Tabulka 2 – Dluhy respondentů

Dluhy	Ano	Ne
Počet respondentů	12	8

I přesto, že je 60 % (12) respondentů nezaměstnaných, pouze 50 % (6) z nich spatřuje jako svůj největší problém zaměstnání. Graf 5 dále znázorňuje, že 65 % (13) všech respondentů si myslí, že jejich největší problém je bydlení a chtěli by bytovou otázku vyřešit jinak. 5 % (1) respondentů považuje za svůj největší problém dluhy, s tím, že dluhy má ale 12 osob z dotázaných, čili 60 % všech respondentů. Největší problém v nich však spatřuje pouze jeden z nich. Ostatní respondenti s dluhy dali přednost zaměstnání nebo změně bydlení.

Nejpočetnější skupina respondentů považuje za svůj největší problém bydlení. Na otázku, proč si to myslí, se většina shodla v tom, že bydlení v AD je časově omezeno, takže neví, kam půjdou bydlet potom, co budou muset z azylového domu

odejít. 1 respondent uvedl, že má dohodnuté bydlení u kamaráda, ale neví, kdy se bude moci odstěhovat.

Co se týká uspokojivosti standardu bydlení v AD, žádný respondent si nestěžoval na kvalitu bydlení. Problém vidí čistě pouze v tom, že bydlení nemají jisté a v AD nemohou zůstat. S kvalitou ubytování v AD jsou všichni respondenti spokojeni.

Podívejte se, ono to není jednoduché, sice je mi tady dobře, ale nemůžu tady zůstat. Nejdelší lhůta je jeden rok a já už jsem tady deset měsíců. Ale já nevím, kam za ty dva měsíce půjdu! Asi zase na ulici, tam to ty tři měsíce vydržím a pak se zase vrátím. (Petr, 53 let)

Můj největší problém vidím v bydlení. Nemyslím to tak, že by to tady bylo hrozný, ale že nevím, kam půjdu po tom, protože zůstat tady nemůžu. Nejradši bych tady zůstala, ale to bohužel nejde. Jsem ráda, že tady aspoň můžu být přes ty mrazy, protože jinak bych musela být venku na ulici a to bych se bála, že umrznu. Tady je aspoň teplo. (Brigita, 56)

Já vidím největší problém v bydlení. Chtěl bych si sehnat jiné bydlení, ale nemám žádné peníze a všude chtějí kaucí a nájmy dopředu a to z dávek, co pobírám, prostě neušetřím. (Aleš, 53 let)

Největší problém? To je jasné, přeci práce. Kdybych měl práci, tak si najdu bydlení a zaplatím dluhy, jenže bez práce se člověk prostě nehne. (Lukáš, 25 let)

Můj největší problém je sehnat práci. Mám záznam v rejstříku, seděl jsem za krádeže, a i když se fakt snažím, tak práci prostě neseženu. (Michal, 32 let)

Tabulka 2 dále znázorňuje, kolik respondentů má dluhy. I přesto, že 60 % respondentů má dluhy, na tom, že se potýkají s finanční krizí, se shodují všichni. Totiž nemusí mít nutně dluhy k tomu, aby žili v bídě. Pravda ovšem je, že dluhy, které respondenti mají, byly často jedním z faktorů, které ovlivnily např. jejich bydlení.

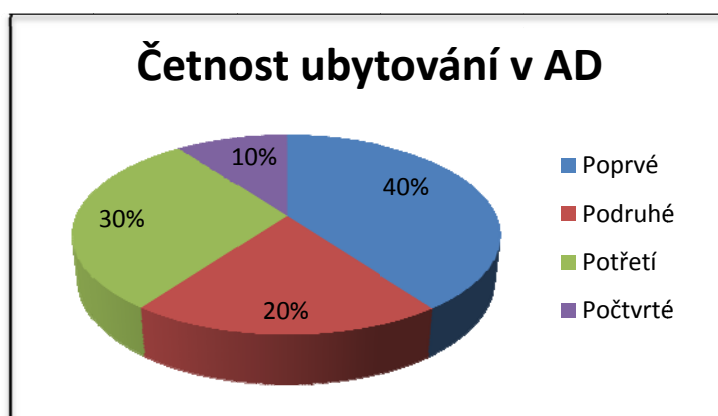
Jak jsem přišla o práci, tak mi nezbývalo nic jiného, než si půjčovat. Mám několik půjček, ale nemám na jejich splácení. Postupně jsem musela prodat všechny věci, abych je měla z čeho splácet, ale pak už jsem nic neměla, takže jsem se musela vystěhovat, protože už jsem neměla z čeho platit nájem. (Jana, 55 let)

Na otázku, jak dlouho se respondenti ocitají v situaci bez dostatku finančních prostředků, byly odpovědi velmi různorodé. Někdo si pamatoval přesný rok, kdy přišel o práci a až poté se dostal do finanční krize, někdo uváděl, že se s finanční

krizí potýká celý život, další respondenti si už ani nevzpomněli, kdy jejich problémy spojené s nedostatkem financí začaly.

Ve finanční krizi se ocitám už dobrých deset let. Poté, co mě v padesáti letech propustili z práce, jsem už nebyl nikde zaměstnaný. V tomhle věku už nikam nikoho nevezmou. Od té doby jsem bez peněz a přežívám, jak se dá. (Václav, 61 let)

Celý život se to se mnou táhne. Nepamatuji se už, kdy jsem měl naposledy peníze a byl šťastný. (Jan, 35 let)

Graf 6 – Četnost ubytování v AD

Jak znázorňuje graf 6, 40 % (8) respondentů je v AD ubytováno poprvé, 20 % (4) podruhé, 30 % (6) potřetí a 10 % (2) z dotázaných je v AD ubytováno počtvrté. Respondenti, kteří jsou v AD ubytováni již po několikáté, mají společný znak a to, že mezi jejich pobyty v AD si většinou nezajistili jiné vyhovující bydlení a snažili se překlenout dobu, potřebnou k tomu, aby se mohli do AD zase vrátit. Tento fakt má především dva důvody. První důvod je ten, že respondenti nemohli sehnat bydlení z nedostatku finančních prostředků. Druhým důvodem je, že nevyvíjeli potřebnou snahu k tomu nalézt jiné vyhovující bydlení a počítali s tím, že se do AD vrátí, už když jej předtím opouštěli.

Jsem tady potřetí, teď je to 5 měsíců. Vůbec nevím, kam půjdu potom. Budu to muset zase přežít venku jako předtím, než mě sem znovu vezmou, aspoň že už bude léto, takže to zvládnou vydržet na ulici. (Brigita, 56 let)

Já jsem tady poprvé. Předtím jsem byl 3 měsíce na ulici a předtím v nemocnici půl roku, během toho mě vystěhovali. Snažil jsem se pak najít nějaké bydlení, ale neměl jsem na to peníze, takže jsem zůstal venku a spal v parku. (Miloslav, 53 let)

Jsem tu už počtvrté. Vždycky, když odsud musím odejít, tak se to snažím vydržet venku, nebo u kamaráda. Líbí se mi tady, nevím, proč tu nemůžu zůstat déle než rok.

Za chvíli mi to tu končí, takže vymyslím, kde to ty tři měsíce přežiju a pak se sem vrátím. (Luboš, 51 let)

Tabulka 3 – Pobyť před nástupem do AD

Kde	Na ulici	VTOS	U partnera	Jinde
Počet respondentů	10	5	3	2

Tabulka 3 znázorňuje odpovědi na otázku, co dělali a především kde byli respondenti, než se dostali do AD. Mezi tři nejpočetnější odpovědi patřily: na ulici (50 % respondentů), ve VTOS (25 % respondentů) a u manžela/manželky/přítele/přítelkyně v bytě/domě (15 % respondentů).

Ted' jsem tu podruhé. Předtím jsem byl ve VTOS, jsem ženatý, ale manželka mě vyhodila, takže jsem se neměl kam vrátit. (Pavel, 35 let)

Já jsem byl dva roky na ulici, nejdřív v Praze, pak jsem se dostal sem přes kamaráda. Máma umřela, když mi bylo 18 a nikoho jiného nemám, takže se musím od té doby starat sám. (Čeněk, 23 let)

Já jsem tu poprvé, předtím jsem bydlel v bytě s manželkou. Ta si ale našla jiného chlapa a rozvedla se se mnou, takže jí zůstal byt a já neměl kam jít, protože ani děti mě u sebe nechtěly. Chvilu jsem byl na ulici a teď jsem naštěstí aspoň tady. (Roman, 62 let)

Z této kategorie, ve které jsem se zaměřila na osobní problémy klientů, jasně vyplývá, že bezdomovectví je úzce spojeno s dostupností bydlení a dostatkem příjmu. Dostupnost bydlení pro klienty AD přímo vyplývá z nutnosti mít odpovídající finanční prostředky. Ti, co jsou nezaměstnaní, si z dávek, které pobírají, nejsou schopni ušetřit dostatečné množství peněz k získání bytu, zatímco ti, co zaměstnaní mají, jsou sice rádi, že pracují, ovšem shodují se, že platy jsou tak malé, že také nejsou schopni ušetřit na náklady spojené s pronájmem bytu. To, že se respondenti ocitají delší dobu bez dostatku finančních příjmů, je dáno tedy především tím, že nemohou nalézt zaměstnání, a když naleznou, tak za velmi špatných platových podmínek.

K tomu, aby respondenti získali vyhovující bydlení je ale potřeba i jistá aktivita z jejich strany. Bohužel, z jejich odpovědí mimo jiné vyplynulo i to, že mnoho respondentů nevyvíjí potřebné úsilí k tomu, aby si bydlení zajistili. Poté, co opustí

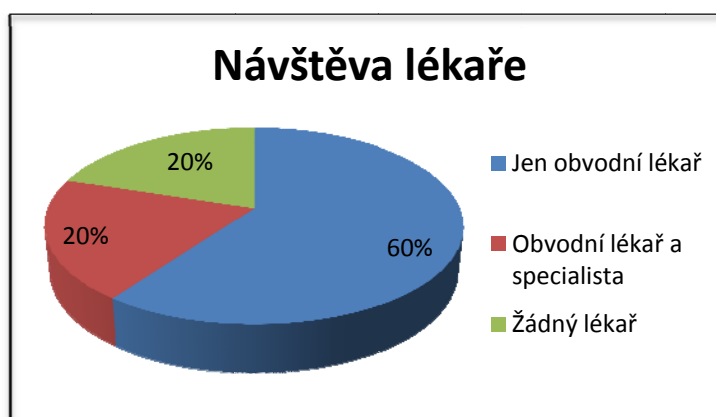
AD, se snaží pasivně přečkat dobu nutnou k tomu, aby se mohli do zařízení zase vrátit. Je otázkou, zda je to dáno více tím, že jsou se svou situací natolik nespokojeni, že zaujali postoj jisté rezignace, či tím, že jsou se službami AD spokojeni na tolik, že nechtějí a nemají potřebu si jiné bydlení zařízovat. Přitom nejpočetnější skupina respondentů se na svém největším problému shodla na bydlení. Ovšem ne všichni se snaží všemi dostupnými prostředky bydlení získat. Je možné, že k tomuto postoji přispívá i nedostatečná informovanost.

12.4 Zdraví a závislost

V této kategorii jsem se zaměřila na otázky týkající se zdraví respondentů a s tím související návštěvy lékaře. Zajímalo mne, zda respondenti pravidelně chodí na preventivní prohlídky k obvodnímu lékaři. Dále jsem se zaměřila na otázky týkající se drog, zda je respondenti užívali či užívají a jak dlouho.

Já mám invalidní důchod, potom, co jsem onemocněla. Na prohlídky chodím pravidelně, jen ne k zubaři, toho se bojím. (Jana, 55 let)

Ne, k žádnému doktorovi nechodím, jsem úplně zdravý, tak proč bych chodil? Nebyl jsem nikde přes deset let. (Bohuslav, 48 let)

Graf 7 – Návštěva lékaře

60 % (12) respondentů navštěvuje pravidelně obvodního lékaře, 20 % (4) navštěvuje obvodního lékaře i lékaře specialistu a 20 % (4) respondentů nedochází ani na preventivní prohlídky. 50 % respondentů dále uvedlo, že má nějaký zdravotní problém (často to jsou problémy s pohybovou soustavou), z čehož vyplývá, že k obvodnímu lékaři chodí pravidelně vyšší procento respondentů, než má zdravotní obtíže, takže i naprosto zdraví jedinci. Respondenti, kteří uvedli,

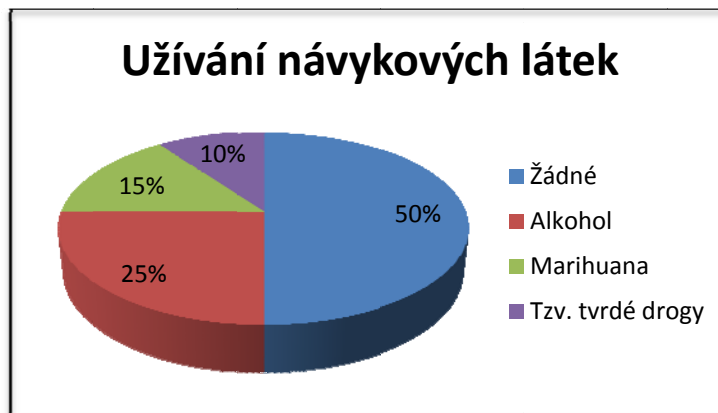
že nechodí ani na pravidelné preventivní prohlídky se v odpovědi na otázku, proč tomu tak je, shodli na tom, že je zdraví netrápí, žádný zdravotní problém nemají, a proto nevidí důvod, proč by měli obvodního lékaře navštěvovat.

Respondenti, kteří uvedli, že nejsou zcela zdraví, dále uváděli, že jejich zdravotní problémy jsou podstatným faktem, který přispěl k tomu, že se ocitli v současné situaci.

Invalidní důchod sice nemám, ale mám problémy s kyčlemi. Musím chodit o berlích, takže jsem svoji práci zedníka už nezvládal a z firmy mě propustili. V mém věku, ale především v tomhle stavu, mě ale nikdy nezaměstnají. Kdybych ty problémy neměl, mohl jsem zůstat tam, kde jsem byl a nikdy bych se nedostal sem. (Radek, 48 let)

Po druhém infarktu jsem omezený a mám částečný invalidní důchod. Předtím jsem chodil do práce a měl mnohokrát víc peněz. Kdyby se mi to nestalo, tak bych tady určitě nebyl, protože bych sám byt utáhl. (Roman, 62 let)

Nezlobte se na mě, ale z invalidního důchodu se našetřit na byt a utáhnout ho, prostě nedá. Když jsem chodila do práce, tak se to dalo, ale potom, co jsem skončila v invalidním důchodu, nemám ani na střechu nad hlavou. (Jana, 55 let)

Graf 8 – Užívání návykových látek

V grafu 8 jsem se zaměřila na užívání návykových látek (pouze drog a alkoholu). 50 % (10) respondentů nemá zkušenost s žádnou takovou látkou ve smyslu dlouhodobého užívání, 25 % (5) respondentů užívá pravidelně alkohol (nejméně 2x v týdnu a víckrát), 15 % (3) respondentů pravidelně užívá marihuanu a 10 % (2) respondentů má zkušenost s užíváním pervitinu, ale s tím, že ani jeden z těchto respondentů již tyto návykovou látku neužívá. Ti, co nějakou zmíněnou látku užívají, udávají, že je to v řádu několika let.

Z respondentů, kteří pravidelně užívají alkohol, tvrdí 3, že s tím začali až poté, co se ocitli v současné nepříznivé situaci. Mimo to, 8 respondentů, tedy 40 %, uvedlo, že kouří cigarety.

Tak dvakrát do týdne si zajdu na pivo, jednou si koupím láhev něčeho ostřejšího. Nemyslím si, že bych byl alkoholik, kdybych chtěl, tak s tím přestanu. Ale mně se nechce. (Luboš, 51 let)

Marihuanu si dám tak třikrát do týdne. Nejsem na ní závislý, prostě mi to chutná, tak proč bych si to nedopřál. Mám kamarády, co mi to shánějí dost levně. (Michal, 32 let)

Na otázku, zda si respondenti, kteří užívají nějakou z výše zmíněných návykových látek, myslí, že jejich závislost ovlivnila vznik jejich současné situace, odpověděl kladně pouze jeden z nich. Ostatní svému návyku nepřikládají příliš velkou váhu a do spojení se ztrátou domova jej nedávají.

Od 17 let jsem byl na „perníku“, kvůli tomu mě naši ve 20 letech vyhodili z bytu. Pak jsem odjel do Anglie, vrátil se a nemám, kam jít. I když už jsem čistý, naši o mně nechtějí ani slyšet. (Lukáš, 25 let)

Je patrné, že závislost u klientů AD je jen u malé části z nich podstatným faktem, který přispěl ke vzniku jejich situace. Závislost na návykové látce tedy není u valné většiny respondentů jedna z příčin vzniku bezdomovectví.

V této kategorii jsem se zaměřila na zdravotní stav klientů, jejich přístup ke zdraví a na užívání návykových látek.

Z odpovědí vyplynulo, že většina respondentů pravidelně navštěvuje lékaře i bez toho, aby měli zdravotní potíže. Svůj zdravotní stav a preventivní prohlídky u lékaře zanedbává pouze 20 % respondentů. Na otázku, proč lékaře pravidelně nenavštěvují, odpovídali, že pokud nemají žádný problém a nic je nebolí, nevidí k návštěvám důvod. Nad tím, že by je lékař mohl například vyřadit z evidence, prý nepřemýšlí a takovou možnost si nepřipouští.

Podstatný fakt, který z odpovědí dále vyplynul, je ten, že respondenti, kteří mají nějaký zdravotní problém, se shodují v tom, že právě zdravotní obtíže jsou jednou z hlavních příčin vzniku jejich současné situace. Totiž, pokud byl někdo z nich těžce či déle nemocný, ztratil často práci, s tím i jediný finanční příjem a možnost platit si bydlení. Pokud jim poté byl přiznán alespoň invalidní důchod, jejich příjem zůstal stejně o dost nižší, než jaký byl původně díky platu ze zaměstnání. Prvotní příčinou je tedy špatný zdravotní stav.

Co se týče užívání návykových látek, byla jsem překvapená, že celých 50 % respondentů nemá zkušenost či vůbec neužívá žádnou z nabízených návykových látek (alkohol, drogy). Nejčastěji užívanou návykovou látkou z výše zmíněných je alkohol. Jedná se především o alkohol ve formě krabicového vína, které si respondenti mohou i z velmi nízkého finančního příjmu dovolit. Za alkoholem zůstává užívání marihuany. Respondenti, kteří uvedli marihuanu, se shodli na tom, že ji všichni stále aktivně užívají a nemyslí si, že by se na ní dala vypěstovat závislost. Tvrdé drogy uvedlo nejnížší procento respondentů, s dodatkem, že žádný z nich tvrdé drogy už neužívá.

Pokud bychom se zaměřili na závislosti z hlediska příčin bezdomovectví, vyplyne, že u dotazovaných respondentů závislost na návykových látkách není podstatným faktorem, který by zapříčinil vznik jejich současné situace.

Jednou z otázek, které jsem klientům dále položila, jsem také zjišťovala, co dělají ve svém volném čase. Odpovědi byly často shodné, totiž, že nedělají nic. Samozřejmě, že nějakou činnost člověk vyvíjí, i když se přitom třeba ani fyzicky nepohybuje, nicméně z toho vyplynulo, že respondenti nemají v podstatě žádné zájmy, na nic se nezaměřují. Čas, který netráví se sociálními pracovníky nebo na pracovních pohovorech, lehce promrhají sledováním televize, spánkem přes den, bez toho, aby se snažili nějak alespoň duševně obohatit. Ani jeden respondent např. neuvedl, že by si četl knihu i přesto, že je mají k dispozici. Tímto postřehem jsem jen chtěla naznačit, že klienti AD si sice uvědomují nízký standard jejich života, nicméně když mají volný čas, tak se nesnaží svůj život nijak obohatit a smysluplně je vyplnit. Dá se zde samozřejmě uvažovat o tom, v jaké míře respondenti zájem o smysluplné naplnění času a chuť do života.

12.5 Náhled na osobní situaci

V další kategorii jsem se zaměřila na náhled respondentů na jejich situaci. Zajímalo mne, jak vnímají a hodnotí svůj život, jak si myslí, že jejich život změnil přechod z bytu/domu „na ulici“ či do nejistého bydlení, co si přejí a jak vidí svoji budoucnost za deset let.

Na otázku, jak si respondenti myslí, že se jejich život změnil, když se ocitli „na ulici“, byly odpovědi různorodé. Nejčastěji se však respondenti shodli na tom, že je to poznamenalo hodně psychicky, že ztratili chuť do dalšího života. Druhá

nejčastější odpověď byla, že se jim zhoršil zdravotní stav. Další odpovídali, že se ocitli bez kamarádů, kolegů v práci, sami.

Změnilo mě to hodně, hlavně psychicky. Několikrát jsem se chtěla zabít, ale pak jsem si to rozmyslela. Mám prášky na nervy, kdybych je nebrala, tak bych už asi skončila. (Věra, 46 let)

Když jsem se ocitl na ulici, byl jsem naprosto zoufalý. Nevěděl jsem, co si mám počít. Nechtělo se mi už žít, nic dělat, ani nic řešit. Z toho mrazu venku, když jsem byl v zimě na ulici, jsem onemocněl zápalem plic, doted' nejsem v pořádku. Celkově se mi zhoršilo zdraví, divím se, že jsem ještě tady a žiju. (Václav, 61 let)

Nejvíc mně to změnilo život v tom, že jsem najednou byl úplně prázdný, dostal jsem z toho silné deprese, pak jsem z nich onemocněl. Mám chycená játra, ale ne kvůli alkoholu, spíš tak celkově kvůli tomu životnímu stylu. (Miloslav, 53 let)

Pro mě bylo nejhorší, že jsem se ocitla sama. V práci jsem byla mezi kolegy, byli to moji přátelé a pak mě propustili, já skončila na dlažbě a úplně bez lidí kolem sebe, na které jsem byla přes deset let zvyklá. (Dana, 52 let)

Dále jsem se respondentů zeptala, jak jsou spokojeni a jak hodnotí svoji situaci s tím, že jsem jim dala na výběr z pěti možností.

Tabulka 4 – Hodnocení momentální situace

Hodnocení	Velmi dobře	Dobře	Uspokojivě	Špatně	Velmi špatně
Počet respondentů	0	2	2	9	7

Z tabulky 4 je patrné, že největší počet, tedy 45 % respondentů hodnotí svoji situaci špatně, 35 % respondentů dokonce velmi špatně. Uspokojivě ji hodnotí 10 % a dobře také 10 % respondentů. Poslední možnost, tj. velmi dobře, nezvolil ani jeden respondent. Z toho vyplývá, že celých 80 % respondentů hodnotí svoji situaci negativně, tedy nejsou s ní spokojeni. Na doplňující otázku, s čím jsou nejvíce nespokojeni, odpovídali respondenti podobně jako v otázce zaměřené na jejich největší problém, tj. nejvíce nespokojených respondentů je s bydlením, resp. s jeho nejistotou a dostupností, dále se zaměstnáním anebo celkově s celým svým životem, který nepovažují za šťastný.

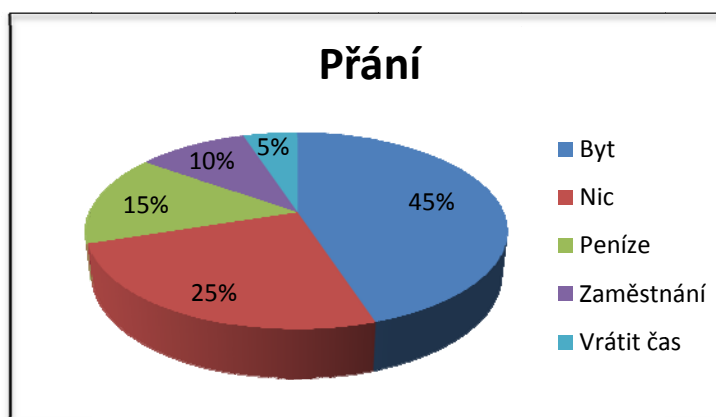
Jak může být někdo spokojený, když má nejisté bydlení, neví, co s ním zítra bude, jestli skončí na ulici a bude mít co k jídlu?! Já teda nejsem spokojený vůbec. Svůj život a situaci z toho výběru momentálně hodnotím velmi špatně, protože takhle

žít jsem si rozhodně nepředstavoval. To ani není žítí, ale přežívání ze dne na den. (Martin, 32 let)

Nejsem se svoji situací vůbec spokojený. Chtěl bych mít práci a byt a místo toho nemám ani jedno. Vím, že může být i hůř, ale stejně hodnotím svůj současný život podle tohoto – špatně. (Radek, 48 let)

Já jsem docela spokojený, zažil jsem dost hrozných věcí, takže teď jsem rád, že jsem tady a nemusím být venku. Celkově už jsem si na ten život zvykl a myslím, že se momentálně mám docela dobře. Peníze akorát kazí člověka, když jste bez nich delší dobu, zvyknete si i tak. Takže za mě dávám dobře. (Čeněk, 23 let)

Na druhou stranu, když se rozhlídnete, co mi chybí? Já myslím, že se teď mám docela dobře, dějou se i horší věci. Jo, to bydlení nějaký najít, ale tak to se snad najde. Takže svoji situaci teď hodnotím uspokojivě. (Brigita, 56 let)

Graf 9 – Největší přání

Graf 9 znázorňuje odpovědi na otázku, co si respondenti momentálně nejvíce přejí. Nejvíce respondentů, čili 45 % (9) si nejvíce přeje byt. Chtějí si sehnat nějaký pronájem, který ze svých příjmů budou schopni platit. Druhou nejčastější odpovědí bylo: Nic. 25 % (5) respondentů si tedy nyní nepřeje nic, protože na svoji situaci již rezignovali a nevěří v její zlepšení. Přejde jim zbytečné si něco přát, protože jsou přesvědčeni, že se jim žádné přání nesplní. 15 % (3) respondentů si přeje peníze, nejlépe je dostat jakoukoliv formou. Na otázku, co by s nimi dále dělali, odpovídali všichni neurčitě, tedy, že by si jinak zařídili život. I přesto, že celých 60 % respondentů, je nezaměstnaných, získat zaměstnání, si přejí pouze 2, což je cca 16,7 % z nich a 10 % ze všech dotazovaných. Získat práci má u nich menší smysl, než získat bydlení. Zřejmě si tolik neuvědomují podstatný vztah mezi tím, že když si přejí bydlení, potřebují i práci, aby mohli bydlení platit dlouhodobě

a nemuseli za nějaký čas opět být opustit. Dalo by se z toho také usuzovat, že někteří respondenti se nedokážou pořádně zamyslet nad důsledky svého jednání, tedy např. co je pro ně více prospěšné. Ale takové úvahy nejsou stěžejním bodem práce, proto je dále nebudu rozvádět.

Nakonec 5 % (1 respondent) si přál vrátit čas před nástupem do VTOS. Když si uvědomil důsledky svého jednání, které jej přivedlo do VTOS, a pak díky pobytu ve vězení ztratil práci a nikde ho kvůli záznamu v RT nechtějí zaměstnat, zalitoval a ze všeho nejvíce si přál vrátit čas.

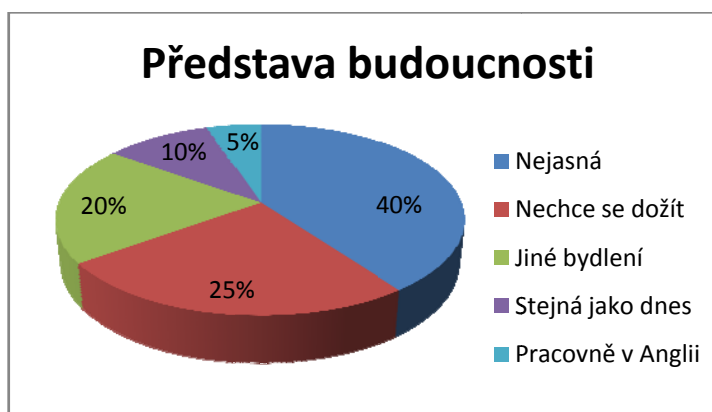
Moje největší přání je získat nějaký slušný byt a bydlet jako každý jiný. Nechápu, proč to musí být tak těžké, dostat nějaký slušný byt. Kdejaký cikán ho dostane a slušného člověka klidně nechají zmrznout na ulici. Přeju si, aby se i tohle tady u nás změnilo. (Jan, 35 let)

Já už si nic nepřeju, co bych si asi tak měl přát? Všechno stojí za prd, nemám chuť si už ani nic přát, protože vím, že se mi to stejně nesplní. (Luboš, 51 let)

Já bych chtěl peníze. Kdybych je třeba někde vyhrál nebo tak, hned bych si zařídil lepší život. S penězi jde všechno, zatímco bez nich nejde nic. (Lukáš, 25 let)

Nejvíce ze všeho si přeju práci. Říkal jsem si, že vezmu cokoli, jen ať mě to uživí a můžu si z toho zaplatit byt. Myslím si, že jsem docela šikovný, jenže dneska je spíš zájem o lidi se školama, než o chlapa, který zvládne každou práci a dřinu. (Petr, 53 let)

Dále jsem se klientů AD ptala, jak vidí svou budoucnost za deset let. Někteří se nad otázkou a následnou odpovědí dlouze zamýšleli, někteří naopak odpověděli ihned bez rozmyslu.

Graf 10 – Představa budoucnosti

Z grafu 10 je patrné, že 40 % (8) respondentů netuší, jaká bude jejich budoucnost za deset let. Přiklání se k tomu, že vůbec neví, protože vzhledem k jejich současné situaci je velmi nejasná. 25 % (5) respondentů odpovědělo, že dalších deseti let se nechce dožít. Na otázku, proč to tak cítí, odpovídali, že už nemají chuť takhle dál žít a představa, že za deset let budou pořád např. nezaměstnaní, bez příjmu a v azylovém domě, je pro ně horší, než ta, že se toho nedožijí. Dalších 20 % (4) respondentů je optimističtějších, totiž myslí si, že za deset let budou žít někde jinde, např. v bytě, který dostanou od města přidělen. 10 % (2) respondentů se přiklání zase k tomu, že za deset let bude jejich situace stejná jako dnes, že budou stále ubytováni v AD, bez dostatečných finančních prostředků. Na otázku, proč si to myslí, odpověděli shodně, a to tak, že když se jim situace nezlepšila po mnoha letech do dneška, tak proč by se v dalších deseti letech měla začít zlepšovat. Konečně 1 respondent, čili 5 % respondentů, odpověděl, že za deset let bude žít a pracovat v Anglii, kde už pracoval a líbilo se mu tam.

Svoji budoucnost si neumím vůbec představit. Víte, ono je těžké něco takhle plánovat, to víte, že bych třeba chtěla být někde jinde, jenže co bude za deset let, to opravdu nevím. Vždyť pomalu nevím ani, co bude zítra! (Věra, 46 let)

Já myslím, že dalších deseti let se nedožiju. Kdybych se dožil, tak bych se chtěl asi vídat s dětmi a nestarat se o peníze a bydlení, jenže v podstatě se bojím, že to tak nebude. Proto se toho ani nechci radši dožít. (Květoslav, 40 let)

V této kategorii jsem se zaměřila na náhled respondentů na jejich současnou situaci, jak je změnila, jak ji hodnotí, jak ji vidí v budoucnu a co si přejí. Většina respondentů se shodla v tom, že jejich současná situace je poznamenala hodně psychicky. Dle odpovědí je patrné, že jejich život není šťastný, že s ním nejsou spokojeni, ale také, že jejich postoj je vůči jejich situaci latentní, že zkrátka rezignovali. Myslím, že to je také jasný důkaz toho, jak bezdomovectví klienty AD psychicky silně ovlivnilo. Pokud se tedy na odpovědi zaměříme z hlediska důsledků bezdomovectví, je jasné, že hlavním jeho důsledkem je ztráta chuti do života. Vždyť nejčtenější odpověď na otázku o budoucnosti byla nejasná, a hned po ní ta, že se budoucnosti respondenti nechtějí ani dožít. Fakt, že 25 % respondentů si vůbec nic nepřeje, také svědčí o tom, že respondenti na svou situaci rezignovali, že nemají chuť do dalšího života, o něco se snažit, zlepšit svoji situaci. Stejně tak jako fakt, že 80 % respondentů není se svojí situací spokojeno. Nicméně zde je důležité upozornit, že i když je takto vysoké procento klientů AD nespokojeno, ne všichni si přejí situaci

změnit, raději se své budoucnosti nechtějí dožít, nebo si ji neumí představit. Samozřejmě z toho je také patrné, v jaké míře museli respondenti na svou situaci zanevřít a ztratit motivaci k tomu se svým životem něco udělat.

12.6 Zkušenosti se službami pomoci a jiné řešení

V poslední kategorii jsem se zaměřila na řešení problémů respondentů. Nejvíce mne zajímalo, co si myslí, že by jim momentálně nejvíce pomohlo, čili v čem spatřují možné řešení své situace a problémů. Dále jsem se jich ptala, jakým způsobem se doposud snažili svou situaci řešit a také jaké mají povědomí o sociálních službách pomoci.

Tabulka 5 – Možná řešení situace

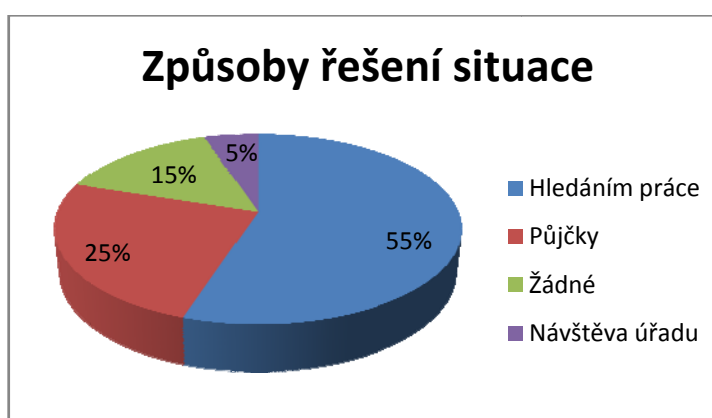
Řešení	Bydlení	Zaměstnání	Bydlení a práce	Peněžitý dar
Počet respondentů	9	8	2	1

Podle tabulky 5 je patrné, že většina, tedy 45 % respondentů spatřuje řešení své situace v získání lepšího bydlení. Jsou přesvědčeni, že kdyby měli možnost někde bydlet, např. v nějakém podnájmu, jejich situace by se částečně vyřešila a jejich život by se tím zlepšil. 40 % respondentů si myslí, že zaměstnání by jim pomohlo dostat se z jejich situace a zkvalitnit jim život. Toto tvrzení je nepochybné, že zaměstnání samozřejmě plyne finanční příjem, díky němuž by si mohli zaopatřit především jídlo a ubytování, popř. zaplatit dluhy. 10 % respondentů uvedlo, že bydlení zároveň se získáním zaměstnání by jim pomohlo jejich život změnit. Shodli se na tom, že obě věci zároveň, musí nutně znamenat zkvalitnění a zvýšení standardu jejich života, což jim samozřejmě nelze odpírat, protože z jistého úhlu pohledu mají pravdu. Nakonec 5 %, čili 1 respondent uvedl, že řešení své situace spatřuje v tom, kdyby mu někdo poskytl finanční pomoc, tedy, že by mu někdo daroval peníze. Na otázku, proč si myslí, že peněžitý dar by mu nejvíce pomohl, odpověděl, že už nevěří tomu, že získá zaměstnání a vydělá si peníze sám.

Tak určitě by mi pomohlo, kdybych sehnal nějaké levné bydlení. To by se můj život úplně změnil, kdybych někde bydlel, protože to se pak člověk cítí úplně jinak, když má něco svého a nemusí se bát, že bude muset spát někde venku. (Miloslav, 53 let)

No, nejvíc by mi pomohla určitě nějaká práce. Pořád doufám, že se něco najde, snažím se ji hledat, ale pomalu tomu přestávám věřit, protože dneska je to fakt beznadějné. Jak mám ale vyřešit svoji situaci, když nemám peníze a nemám si je kde vydělat? Když bych měl práci, vydělal bych si peníze, všechno bych mohl poplatit a měl bych se dobře. Určitě lépe, než teď. (Kryštof, 24 let)

Řešení vidím v tom sehnat zaměstnání a s ní i bydlení. Samozřejmě bych musel mít výplatu takovou, abych ten nájem dokázal zaplatit. Kdybych našel bydlení i práci, bylo by to nejvíc super, protože to bych pak žil úplně normálně, jako každý jiný, nic by mi už nechybělo. (Jan, 25 let)

Graf 11 – Způsoby řešení situace

Graf 11 znázorňuje, jak se do této doby snažili respondenti svoji situaci řešit. 55 % (11) z nich se snažilo hledat práci, nutno podotknout, že se to podařilo pouze 3 respondentům. 25 % (5) dotázaných osob se snažilo vyřešit svoji situaci finančními půjčkami. Jak se všichni nyní shodnou, nebyly to příliš rozumné kroky, protože kvůli půjčkám se dostali do ještě větší finanční krize. Nicméně se dále shodli i na tom, že v době, kdy k půjčkám došlo, neviděli jiné východisko ze své situace a snažili se o sebe jakkoliv postarat, i za cenu pozdějších dluhů a ještě větších finančních problémů, než měli předtím.

Dále je z grafu patrné, že 15 % (3) respondentů se nesnažilo svou situaci nijak vyřešit. Dostali se do finanční krize a nevěděli, jak se z ní dostat. Proto skončili „na ulici“ a posléze se dozvěděli o azylových domech. Nicméně k tomu, aby vyřešili svoji finanční situaci sami, se neodhodlali, a to především proto, že nevěděli jak. Nakonec 5 %, tedy 1 respondent se pokusil vyřešit svoji situaci tím, že sám aktivně zašel na úřad práce a odbor sociálních věcí a snažil se získat nějakou finanční pomoc.

Jak jsem se to snažil řešit? No, hledám si práci, pořád a neustále hledám, nevím, jak jinak bych to mohl řešit. Až najdu práci, tak vyřeším dluhy a najdu si bydlení. (Radek, 48 let)

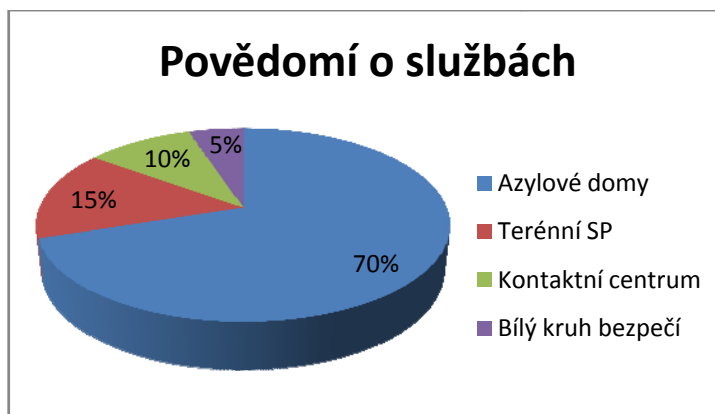
Snažil jsem se řešit svoji situaci půjčkami, jenže dostal jsem se do ještě většího bláta, než jsem byl. Místo toho, aby mi to pomohlo, tak jsem se navíc ještě zadlužil. Jenže ve chvíli, kdy jsem fakt neměl ani na jídlo, mi nic jiného nezbývalo. (Luboš, 51 let)

Já vůbec nevěděl, co mám dělat. Jak jsem řekl, přišel jsem o bydlení a skončil na ulici, co byste v tu chvíli dělala vy? Není to tak jednoduché, nikdo se s vámi nebaví, jste na všechno sám a prostě nevíte, co máte dělat. Jsem sice teď tady, ale co bude dál, to nevím. (Roman, 62 let)

Samozřejmě by se dalo namítnout, že snahu o řešení situace respondentů lze spatřovat už v tom, že se ubytovali v AD. Nicméně ve výzkumu jsem se zaměřila a zajímalo mne spíše to, jakou aktivní činnost vyvinuli sami respondenti k tomu, aby se ze své situace nějakým způsobem dostali. V tom, že se ubytovali v AD, spatřuji spíše pasivní činnost a hledání provizorního ubytování, než snahu o to získat prostředky např. k zajištění stálého bydlení.

Ráda bych podotkla, že data, která zobrazuje graf 10, jsou způsoby řešení, které tedy vymysleli a realizovali sami respondenti. Nyní se svoji situaci pokouší řešit i jinak, než je znázorněno v grafu, vzhledem k tomu, že v AD, kde jsou ubytováni, s nimi spolupracují sociální pracovníci, kteří jim pomáhají nalézt vhodné způsoby ke zlepšení jejich především finanční situace, tzn. např. klientovi AD, který není schopen si z jakéhokoliv důvodu obstarat dávky v hmotné nouzi, je vše podrobně vysvětleno a je dále doprovázen na úřad, kde s ním sociální pracovník vyřizuje formální náležitosti, atd.

Na předcházející otázku, z které to již bylo celkem patrné, navazovala poslední otázka, tj. jaké mají respondenti povědomí o sociálních službách, resp. i s jakými mají vlastní zkušenost (kromě AD, v němž jsou ubytováni).

Graf 12 – Povědomí o sociálních službách

Naprostá většina respondentů zná kromě AD úřady, tj. ví, kde se vyplácí dávky v hmotné nouzi, kde se nachází správa sociálního zabezpečení a dále úřad práce (je spekulativní, zda zmíněné úřady jsou službami, které pomáhají lidem v nouzi, nicméně ve výzkumu v této práci nejsou takto chápány).

70 % (14) respondentů zná pouze další azylové domy, zmínily Dům rychlé pomoci v České Lípě, azylový dům Speramus v Liberci a Azylový dům pro matky s dětmi, taktéž v Liberci. Jiné služby neznají a nemají s nimi žádnou zkušenost.

15 % (3) respondentů uvedlo, že mají zkušenosti s terénní sociální prací, a to z období, kdy se ocitli na ulici. 10 % (2) respondentů navštívili Kontaktní centrum v České Lípě. To navštívili v době, když byli ohroženi závislostí na návykových látkách. Nakonec 5 %, tedy 1 respondent uvedl, že kromě AD zná Bílý kruh bezpečí, který navštívil, ale kde mu bohužel nebyli schopni pomoci, protože nebyl obětí trestného činu.

Já jsem byl ubytovaný ještě v Liberci, tam je azylový dům jen pro muže. Vím, že tam je ještě dům pro matky s dětmi, ale jinak asi žádný jiný služby neznám. Zkoušel jsem jen tohle. (Jaroslav, 51 let)

Když jsem byla venku, tak jsem poznala nějaký ty, jak se jim říká, asi terénní pracovníky, byli hodný, snažili se mi pomoci, ale mysleli si, že asi fetuju, i když jsem jim říkala, že ne. (Dana, 52 let)

Zkusil jsem jít na úřady, tam mi nepomohli, takže jsem se pak dozvěděl o Bílém kruhu bezpečí, tak jsem šel tam. Jenže ti pomáhají obětem, a to obětí justice, protože jsem nic neudělal a křivě mě obvinili a já kvůli nim ztratil všechno a nikde mě se záznamem nechtějí zaměstnat. Tak kdo mi teda může pomoci? (Květoslav, 40 let)

V poslední kategorii jsem se snažila zachytit způsoby řešení situace respondentů, čili které si myslí, že by jim mohly pomoci, které zkoušeli a s jakými mají zkušenost.

Většina respondentů se snažila svou situaci řešit hledáním zaměstnání. Uvědomují si, že bez zaměstnání nejsou schopni svůj život změnit a řádně se o sebe postarat. Někteří se uchýlili k půjčování peněz, čehož později litovali. Jednalo se o respondenty, kteří kvůli špatnému zdravotnímu stavu museli opustit nebo ztratili zaměstnání, a jejich příjem nebyl žádný nebo pouze invalidní důchod, z něhož bohužel nedokázali pokrýt základní životní potřeby. Spatřuji zde jasné spojení vzniku bezdomovectví se zdravotními problémy.

Většina z dotázaných osob se shodla na tom, že jejich situaci by přinejmenším alespoň částečně vyřešilo bydlení, tedy změna bydlení. Jsou přesvědčeni, že pokud by měli k dispozici vlastní bydlení, jejich život by se jistě zlepšil. Není se čemu divit, jak už bylo několikrát zmíněno, pobyt v AD je časově omezený a nejvíc klienty AD trápí nejistota, co s nimi bude a kam půjdou, až jim lhůta pobytu v domě vyprší. Vzhledem k tomu, že z jejich nízkých příjmů je v podstatě nemožné ušetřit na nějaký podnájem, lze spekulovat, zda se ocitnou na ulici, nebo v nějakém jiném AD. Při těchto představách by se necítil dobře asi nikdo. Věřím, že pokud by měli své vlastní bydlení, měli by i větší chuť do života, větší chuť podnikat nějaké kroky, které by jim mohly pomoci. Pokud ví, že tak jako tak je jejich situace s jejich příjmem téměř bezvýchodná, ztrácejí motivaci hledat způsoby řešení své situace. Někteří z respondentů byli poté, co se ocitli na ulici, tak demotivovaní, že sami přiznávají, že nehledali žádné řešení. Snažili se zkrátka jen přežívat a nepřemýšlet, co by měli dělat. Myslím si, že tento fakt je velmi alarmující, totiž, že s pobytem na ulici člověk přestane racionálně uvažovat a plánuje pouze ze dne na den s tím, že je pro něj podstatné pouze to, aby si obstaral především obživu pro ten den a nocleh.

Služby, které respondenti znají, jsou velmi omezené, i když upřímně řečeno i tak jich mnoho, co by měli v dané chvíli k dispozici, podle mého názoru, není. Většina z dotázaných využila z druhů zařízení, které pomáhají lidem v nouzi, pouze jiné AD. Jiné služby ani neznají a neví, na koho a kam by se měli obrátit.

13 Ověření předpokladů

Předpoklad 1: Lze předpokládat, že mezi 3 nejčastější důvody bezdomovectví patří nezaměstnanost, nedostatek příjmu a závislost.

Předpoklad 1 určoval 3 nejčastější důvody bezdomovectví. Z tohoto předpokladu jsem se snažila vycházet v otázkách v rozhovoru s respondenty, které jsem se snažila klást nepřímě, např. otázka: „Kvůli čemu (popř. komu) si myslíte, že jste se ocitl/a bez dostatku finančních prostředků?“, atd.

Jedním z předpokládaných důvodů bezdomovectví byla nezaměstnanost. Většina respondentů se dostala do finanční tísně a posléze „na ulici“ právě díky tomu, že neměli či ztratili zaměstnání. Nezaměstnaní se ocitli bez dostatku finančních prostředků a nemohli si dále platit bydlení a dostatečně uspokojovat i jiné základní životní potřeby. Samozřejmě důvod, proč se respondenti ocitli bez zaměstnání, je také podstatný, nicméně až jeho následek, tedy ztráta zaměstnání, byl pro výsledek průzkumu klíčový. Nezaměstnanost se u většiny respondentů prokázala jako hlavní důvod jejich bezdomovectví. Tato podmínka předpokladu tím byla splněna.

Dalším předpokládaným důvodem bezdomovectví byl nedostatek příjmu. Dalo by se říci, že tato podmínka úzce souvisela s prvním důvodem, tedy nezaměstnaností, proto, když se potvrdila předpokládaná nezaměstnanost, jasně vyplývá, že i nedostatek příjmu je jedním z nejčastějších důvodů bezdomovectví. Zároveň je podstatné si uvědomit, že nedostatek příjmu nemusí znamenat totéž jako nemít plat. Někteří respondenti totiž úplně neztratili finanční příjem, vzhledem k tomu, že jim byl např. přidělen invalidní důchod. I tento příjem však pro ně nebyl dostačující, aby si udrželi bydlení a standard života na stejné úrovni jako před tím, než jim byl ID přidělen. Nedostatek příjmu tedy patří mezi 3 nejčastější důvody bezdomovectví a tato podmínka předpokladu 1 byla také splněna.

Jako poslední důvod bezdomovectví patřící mezi jeho 3 nejčastější důvody byla závislost. Rozuměla se tím závislost na návykových látkách, tedy na alkoholu a drogách. Z výzkumu vyplynuly překvapivé závěry a to, že např. 50 % respondentů nemá s návykovými látkami vůbec žádnou zkušenost. Z těch, co nějakou návykovou látku užívají, si většina nemyslí, že by jejich návyk nějak ovlivnil vznik jejich současné situace. Někteří respondenti dokonce přiznali, že užívat návykovou látku

začali až poté, co se ocitli v nouzi, takže pro ně je závislost spíše jedním z důsledků bezdomovectví a ne důvodem.

Namísto závislosti jako jedním z 3 nejčastějších důvodů se prokázal špatný zdravotní stav či onemocnění, jako jeden z hlavních důvodů vzniku bezdomovectví u respondentů. Vzhledem ke špatnému zdravotnímu stavu byli nuceni respondenti opustit dosavadní zaměstnání, nebo z něj byli rovnou propuštěni. Následně je jejich zdravotní stav ovlivnil v tom, že nemohli sehnat jiné zaměstnání, či jim byl přidělen ID a jejich finanční příjem rapidně klesl. Podmínka závislosti se tedy prokázala u velmi malého procenta respondentů, namísto toho mezi 3 nejčastější důvody bezdomovectví patří špatný zdravotní stav/onemocnění respondentů.

Samozřejmě je velmi spekulativní, zda zmíněné důvody jsou důvody vzniku bezdomovectví v pravém slova smyslu, čili kde je onen prvopočátek všech problémů směřujících ke vzniku jejich situace. Dalo by se hovořit např. o vzdělání, které má vliv na to, zda si respondenti najdou vhodné zaměstnání, tomu by však mohl předcházet vliv rodinného prostředí, čili jak moc podnětné pro respondenta bylo, aby dosáhl určitého vzdělání, nebo zda mu k tomu mohl být ztížen přístup kvůli neustálému stěhování v dětství z důvodů navazování mnoha partnerských vztahů jeho matkou, či to částečně podmínila genetická výbava, atd. Tímto stylem by se dalo dlouho pokračovat a výsledky diskuze by byly stejně spekulativní jako předpokládané závěry na jejím začátku. Přikláním se ve své práci tedy k tomu, že důvody rozumím příčiny, které změnily život respondentů a pomyslně je rozdělily na „před“ a „po“, přičemž „před“ bylo u většiny z dotázaných, když měli dostatečný příjem a uspokojující bydlení.

Platnost předpokladu 1 **nebyla** tímto shrnutím **prokázána**, byly splněny pouze 2 podmínky z 3. Mezi 3 nejčastější důvody bezdomovectví patří nezaměstnanost, nedostatek příjmu a špatný zdravotní stav.

Předpoklad 2: Lze předpokládat, že mezi 2 nejzávažnější důsledky bezdomovectví patří ztráta chuti do života a nemoci.

Předpoklad 2 určoval 2 nejzávažnější důsledky bezdomovectví. K jeho potvrzení jsem se snažila respondentům klást otázky ohledně jejich zdravotního stavu, náhledu na vlastní situaci, o tom, jak vidí svoji budoucnost, co si přejí a jak si myslí, že se jejich život bezdomovectvím změnil.

Jeden z předpokládaných důsledků byla ztráta chuti do života. Celých 80 % respondentů není se svojí situací spokojeno. To by samo o sobě neznamenal, že ztratili chuť do života, nicméně z dalších otázek to již vyplynulo. Na otázky zaměřujících se na budoucnost a přání respondentů odpovídali respondenti často tak, že si nepřejí nic, svoji budoucnost vidí nejasně, anebo se jí vůbec nechtějí dožít. Pokud se velké procento respondentů uchýlí k odpovědi, že se nechtějí dožít vlastní budoucnosti, je jasné, že opravdu ztratili chuť a motivaci do dalšího života. Faktorem podtrhujícím toto tvrzení je také to, že někteří respondenti uvažovali nebo se dokonce pokusili o sebevraždu. Tato podmínka předpokladu byla tímto splněna.

Jako druhá podmínka předpokladu byly nemoci jako důsledek bezdomovectví. Z odpovědí respondentů na otázku týkající se změny jejich života poté, co se ocitli na ulici, nejčastěji vyplývala ztráta chuti do života. Hned za touto odpovědí se však respondenti svěřili s tím, že je pobyt na ulici a nouze, v níž se ocitli, poznamenali hodně psychicky a fyzicky. Jestliže druhá podmínka vyjadřovala nemoci, bylo tím myšleno jak psychické, tak fyzické onemocnění. Ona ztráta chuti do života je samozřejmě spojena s depresemi, které respondenty často postihovaly. A jak je známo, psychický stav je úzce provázán se stavem fyzickým. Někteří respondenti proto uvedli, že jejich psychický stav se posléze odrazil také na fyzické stránce, a že z psychického strádání onemocněli i fyzicky. Někteří z dotázaných onemocněli až po problémech s psychikou, ale dříve, a to především z důvodu mrazu, nedostatečné hygieny, celkově nesprávného životního stylu a nedostatečné životosprávy. Tato podmínka předpokladu byla tímto také splněna.

Jsem si vědoma, že míra závažnosti důsledků bezdomovectví je velmi spekulativní, dá se určovat z mnoha úhlů pohledu a nejsou stanovena přesná měřítka, podle nichž by se měla určovat. Nicméně ve svém průzkumu jsem se zaměřila spíše na důsledky bezdomovectví, jak je hodnotili subjektivně sami respondenti a posléze je zobecnila. Platnost předpokladu 2 byla tedy **prokázána**.

Předpoklad 3: Lze předpokládat, že lidé bez domova využívají jako 2 nejčastější formy pomoci azylové domy a terénní sociální práce jako formu pomoci, která se snaží o jejich reintegraci do společnosti.

K prokázání předpokladu 3 jsem využila otázky, které přímo zjišťovaly to, s jakými službami pomoci mají respondenti zkušenosti, jaké znají a jak se snažili svoji situaci sami řešit.

První podmínka předpokladu zahrnovala azylové domy. Z odpovědí jasně vyplynulo, že většina z dotázaných osob má zkušenosti pouze s azylovými domy a jiné služby, které by jim mohly v jejich situaci pomoci ani neznají, natož aby je využili. Tato podmínka byla tímto splněna.

Druhá z podmínek určovala, že mezi 2 nejčastější formy pomoci, kterou lidé bez domova využívají, patří kromě azylových domů také terénní sociální práce, neboli streetwork. SW využilo hned za azylovými domy největší procento respondentů. Je zde ovšem také spekulativní fakt, a to, jak moc se je snažili respondenti využít. Ti, kteří s nimi mají zkušenost, se přikláněli spíše k názoru, že se s nimi setkali, když byli „na ulici“, nicméně nijak zvlášť je sami nevyhledávali. I přesto se s nimi však setkali a nabídnutou pomoc od terénních sociálních pracovníků neodmítali, proto budeme ve výsledku považovat terénní sociální práci jako formu pomoci patřící mezi 2 nejčastější, které respondenti využívají. Druhá podmínka byla tímto také splněna.

V předpokladu 3 se předpokládalo, že lidé bez domova využívají jako 2 nejčastější formy pomoci azylové domy a terénní sociální práci. Obě podmínky byly splněny a platnost předpokladu 3 tím **prokázána**.

Doplním však, že tento předpoklad by mohl snadno zavádět tím, že by se z něj dalo vyvodit, že respondenti aktivně vyhledávají pomoc. Ráda bych tedy ještě podotkla, že pokud přihlédneme k tomu, jak se snažili respondenti svoji situaci sami řešit, vyplývá nám, že se téměř vždy spoléhají sami na sebe a žádné formy pomoci často nevyužívají. Později se od někoho dozví o AD a ubytují se tam, nicméně aktivní přístup k řešení jejich situace téměř nezahrnuje využívání nějakých forem pomoci od institucí či organizací. Pouze 1 respondent uvedl, že navštívil aktivně sám úřad práce a dožadoval se pomoci ve formě finančních prostředků. Proto bych chtěla zdůraznit, že aktivní vyhledávání pomoci od respondentů není nijak časté a běžné. Až když se ocitnou v úplné nouzi, využívají služeb AD nebo SW, které jim jsou však často nabídnuty.

14 Shrnutí výsledků výzkumu

V této části práce bych ráda zhodnotila, jakých výsledků jsem docílila a zda dosáhly naplnění jak předpoklady, tak i dílčí cíle, které jsem si na počátku průzkumu stanovila.

Ve svém průzkumu jsem se zaměřila především na důvody a důsledky bezdomovectví u vybraného vzorku respondentů. Stanovila jsem si však i dílčí cíle, které se zaměřily na náhled respondentů na jejich situaci, percepci možností k reintegraci do společnosti z jejich pohledu a také na spokojenost s jejich vlastním životem, potažmo momentální situací.

Z průzkumu vyplynuly očekávané, ale i překvapivé závěry. První předpoklad, který byl zaměřen na důvody bezdomovectví, ukázal, že předsudky společnosti, co se týče spojitosti bezdomovectví se závislostmi, které připravují lidi o domov, nejsou zcela oprávněné. Závislost na návykových látkách se nezařadila ani mezi 3 nejčastější důvody bezdomovectví, ba její role jako „spouštěče“ bezdomovectví je přímo zanedbatelná. Namísto toho je potřeba si uvědomit, že špatný zdravotní stav respondentů byl v mnoha případech důvodem ztráty zaměstnání a posléze bydlení. Tento fakt by měl být pro společnost jakýmsi procitnutím, že osobou bez domova se může lehce stát každý z nás. Nezaměstnanost a nedostatek příjmu, které byly považovány také za hlavní důvody bezdomovectví, se potvrdily. Je však patrné, že co se týče vzniku bezdomovectví, není přítomen vždy pouze jeden důvod. Tyto zmíněné důvody jsou úzce provázány a v mnoha případech se na ztrátě domova podílejí všechny stejnou měrou.

Předpoklad 2 určoval 2 nejzávažnější důsledky bezdomovectví. Potvrdilo se očekávání, že mezi tyto důsledky patří ztráta chuti do života a nemoci. Na tomto předpokládaném zjištění není nic radostného, nicméně už fakt, že je to dopředu takto patrné a dá se to odhadnout, může být prvním krokem k nalezení řešení nezanedbatelného výskytu bezdomovectví nejen v ČR, ale i v jiných zemích.

Třetí předpoklad se zaměřil na možnosti pomoci, které lidé bez domova využívají. Potvrdilo se, že mezi 2 nejčastější formy patří azylové domy a SW. Jak jsem již výše uvedla, z výsledků výzkumu mne celkem překvapilo zjištění, že lidé bez domova často neznají jiné formy pomoci, než jsou azylové domy. Dále to, že často nevyhledávají pomoc a spoléhají se na sebe, není příliš radostné odhalení,

jelikož kdyby se sami snažili pomoc vyhledat, věřím, že jejich situace by mnohdy nemusela zajít tak daleko, kde je nyní.

Podstatný výsledek výzkumu je zjištění, že co se týká řešení momentální situace, respondenti jsou často buď laxní, či úplně rezignovali. Většina z nich, tedy hlavně ti, kteří jsou nezaměstnaní, se sice snaží najít si práci, ale bohužel příliš nevěří v to, že ji najdou. Stejně jako ostatní, kteří, i když příjem mají, nemají příliš chuť představovat si svoji budoucnost. Dle mého názoru je nesmírně důležité si uvědomit, že tito lidé ztratili vůbec chuť do dalšího života, nechtějí si často ani představovat svoji budoucnost a nic si už ani nepřejí. Jestliže je na tom někdo takto psychicky špatně, je přímo nezbytné, aby se problémem bezdomovectví začal někdo pořádně zabývat a snažil se najít řešení alespoň k tomu, aby zmírnil jeho dopady na osobnost člověka.

Dílčí cíle dále ukázaly, že ohledně percepce možností k reintegraci do společnosti z pohledů respondentů, téměř nikdo (kromě jednoho) z dotázaných se nespolehal na pomoc ostatních. Překvapilo mě, že nikdo neuvedl např. možnost sociálních služeb, které by jim pomohly vyřešit dluhy, jako jsou občanské poradny, atd. Spolehnají se pouze na sebe, uvádějí, že by jim pomohla práce, kterou hledají, anebo bydlení, na které se snaží marně ušetřit. Je patrné, že ze strany respondentů se nejedná o postoj, v jakém čekají na pomoc od okolí, ale o jejich vlastní zainteresanost a nespolehání se na druhé, nýbrž pouze na sebe sama.

Bohužel na druhou stranu je důležité zmínit, že pravděpodobně i kvůli tomu, jak na respondenty situace bez domova a zázemí působí, se příliš nesnaží o změnu svého života. Svůj volný čas promrhávají a čekají na to, že naleznou to, co chtějí, nicméně aktivně nehledají řešení jejich situace i jinde a jinak. Přitom se svojí situací je většina nespokojena, svůj život nepovažuje za šťastný a mnohdy už jej ani nechce dál žít. Jak jsem uvedla výše, považuji to za vážný důsledek bezdomovectví, který by si zasloužil pozornost veřejnosti a odborníků. Zdá se mi to totiž jako „začarovaný kruh“, kdy na jednu stranu jsou respondenti velmi nespokojeni, ale na druhou stranu se to příliš nesnaží změnit, a to právě díky tomu, že jsou tak nespokojeni. Je velmi komplikované určit kroky, které by vedly z této situace ven a respondentům změnily náhled, jelikož se v tomto zmateném kruhu ocitají delší dobu a vykročit z něj by pro ně bylo, podle mého názoru, příliš složité, ba nemožné a představa o prostředcích, kterými by se toho dalo dosáhnout, také není příliš jasná.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo pokusit se shrnout problematiku fenoménu bezdomovectví, kterým se začíná zabývat řada odborníků, a to především vzhledem k tomu, že se stává stále silnějším a jeví se jako obrovský problém dnešní doby.

V teoretické části jsem se zaměřila na obecný pojem bezdomovectví, jeho typologii a charakteristiku a typologii jedinců, kteří se ocitli bez domova. Dále jsem rozebrala jednotlivé teoretické příčiny a důsledky pro jedince i pro společnost s jejich specifiky. Zaměřila jsem se i na možnou prevenci a různé možnosti státní a nestátní péče, které pomáhají lidem bez domova. Snažila jsem se podat ucelený a nestranný obraz o bezdomovectví, především tedy o tom, proč vůbec vzniká a na jakých principech dále funguje.

Zdálo by se být snadné stát se bezdomovcem a zase se rychle z osidel bezdomovectví vymanit. Proto mne zajímalo a snažila jsem se i v teoretické části alespoň nastínit, jak je možné, že je tak těžké a složité bezdomovectví alespoň částečně eliminovat a lidi bez domova začlenit zpět do společnosti. Jenže nic není tak jednoduché, jak se na první pohled může zdát. Působí zde totiž obrovská řada faktorů, které vyplývají z nastavení společnosti, ale i z osobnostních vlastností jedince. Ve výsledku nelze zobecnit jednotné řešení otázky bezdomovectví, ale pouze spekulovat, jaké možné postupy by se daly na tento problém aplikovat a zkusit je zavést do praxe, ovšem bez očekávání, že se tím tento problém nadobro vyřeší.

V praktické části jsem se snažila zjistit především důvody a důsledky bezdomovectví a možnosti, které by mohly bezdomovcům výrazněji pomoci. Výsledky průzkumu byly víceméně očekávány, ale došlo i k překvapivým zjištěním. Ona by možná nebyla tak překvapivá, kdyby dnešní společnost nebyla tolik postavena na předsudcích. Pokud bychom ke každému přistupovali bez jistých očekávání založených na předešlých zkušenostech, ať už na vlastní kůži či z doslechu, myslím si, že i způsob, s jakým by bylo např. s lidmi bez domova zacházeno, by se v mnoha případech výrazně lišil. Tyto způsoby by pak mohly předznamenávat jisté postupy, které by byly používány k vyřešení problematiky bezdomovectví. Možná bychom byli alespoň o krok napřed, než je tomu dnes a výskyt bezdomovectví by byl třeba částečně snížen. Jedná se však pouze o můj názor, který byl silně ovlivněn výsledky průzkumu, které jasně ukázaly,

že do „škatulky“ bezdomovců jsou často zařazovány diametrálně odlišné skupiny lidí, kteří si ve skutečném světě nemají co říci a nemají toho mnoho společného. Tím chci poukázat na to, že rozhovory v průzkumu byly prováděny pouze s klienty azylového domu. Je pravděpodobné, že odpovědi od těchto respondentů by se mohly rozcházet s informacemi, které by mi poskytli např. zjevní bezdomovci, kteří žijí „na ulici“ dlouhou dobu, řádově mnoho let.

I přesto, že jsem zdůraznila, že by se lidé označovaní společností bezdomovci, měli rozlišovat, jsem toho názoru, že některé výsledky mého průzkumu jsou platné pro komplexní skupinu bezdomovců. Jedná se především o nejzávažnější důsledky bezdomovectví pro jedince, kterými se ukázala být ztráta chuti do života a nemoci. Myslím si, že právě ztráta chuti do života je jedním z nejhlavnějších faktorů, který ovlivňuje fungování celého procesu bezdomovectví u lidí bez domova. Díky ní se lidé často nemohou vymanit ze své nepříznivé situace, protože ztrácejí motivaci cokoli dělat a hledat řešení. Nakonec se spokojí se svou nespokojeností a bezdomovectví je má plně ve své „moci“. Poté je velmi obtížné snažit se takové lidi zařadit zpět do společnosti, protože se navenek zdají být spokojeni a nechtějí svůj život měnit.

Jsem si vědoma, že vzorek respondentů, který obsahoval jen 20 jedinců, a to pouze ubytovaných v AD, nemůže být v žádném případě reprezentativní a odhalovat všechny skutečnosti, které se k fenoménu bezdomovectví vážou. Nicméně jsem přesvědčena, že výsledky průzkumu alespoň částečně poodhalily nejzávažnější důvody, důsledky bezdomovectví a možnosti vedoucí zpět do společnosti a ukázaly dnešní reálný život a problémy některých lidí bez domova.

Celá práce mapovala problematiku bezdomovectví z hlediska příčin, důsledků a možností pomoci lidem bez domova. Věřím, že přispěla k osvětlení alespoň části této problematiky, pojmenování některých jevů s ní spojených a naznačila, že k fenoménu bezdomovectví by společnost měla přistupovat především nestranně a objektivně.

Navrhovaná opatření

Bezdomovectví nepředstavuje jeden izolovaný jev. Prostupuje mnoha oblastmi, které se dotýkají celé společnosti. Jedná se o složitý systém mnoha problémů, které jsou propleteny, vzájemně se prolínají a úzce spolu souvisejí. Pomocí výzkumů se dá dopracovat k určitým výsledkům, které odkazují na jasné důvody bezdomovectví, ale i přesto je třeba mít na paměti, že u každého člověka bez domova zafungoval jiný složitý spouštěcí mechanismus, kvůli němuž se stal bezdomovcem. Právě to se zdá být hlavním úskalím práce s lidmi bez domova.

V dnešní době představuje bezdomovectví fenomén, kterým se začala zabývat řada odborníků. Každý den také zaměstnává tisíce sociálních pracovníků, je často předmětem diskuze politiků a veřejnost jej silně vnímá. Ano, tento problém se, zdá se, řeší. Ale jak je tedy možné, že stále ne příliš úspěšně?

Společnost bezdomovce vnímá jako nositele sociálně patologických jevů a představitele neúspěšného sociálního fungování. Nicméně, tak často jak jsou bezdomovci označováni za osoby společensky nepřizpůsobivé, se nahlas nevyslovuje fakt, že bezdomovectví je také především obrazem veřejné a sociální politiky, resp. jejich selháním. Čím je to dáno? Jedno z vysvětlení spatřuji v tom, že dnešní společnost přijala strategii, která se nezabývá příčinami problému, ale pouze zmírňováním následků. Situace se začne řešit, až když je akutní, např. když začnou mrazy a umrzne určitý počet bezdomovců, někdo přijde s převratným nápadem postavit provizorní stany, kde se mohou lidé bez domova ohřát a přespat. Většina finančních prostředků pak nejčastěji směřuje do jakési „první pomoci“. Místo, aby se vytvořila plánovitá strategie, která by nejdříve problém monitorovala, zjistila jeho příčiny, následně vykonstruovala možná řešení, sehnala a zaopatřila jej dostatečnými finančními prostředky a následně úspěšně zavedla do praxe, se vymýšlí koncepce na zmírňování dopadu problému na společnost.

Dle mého názoru je nejdůležitější prevence. Jak jsem již uvedla v teoretické části této práce, prevence by měla být komplexní, měla by zahrnovat především oblast trhu práce, zlepšení jeho fungování, zdokonalení politiky zaměstnanosti, vytvoření sítě podporovaného bydlení a sociálních bytů, měl by být také kladen důraz na tradiční hodnoty – na model tradiční rodiny, jehož obraz bohužel v dnešní době upadá. Dále by se měla značně zlepšit osvěta, zvýšit informovanost o dostupných službách pomoci a především se snažit řešit problém systémově,

tj. např. diagnostikovat, jak se dotyčná osoba dostala na ulici, podle toho zvolit nejvhodnější formu pomoci, dbát na to, aby se k prvotnímu problému nezačaly družít související aspekty bezdomovectví, ale naopak snažit se likvidovat prvotní problém, dokud je relativně izolovaný. Z toho poté čerpat informace do programu zaměřených na lidi ohrožené bezdomovectvím. Preventivní opatření by měla také zahrnovat diferenciaci podle cílových skupin, tj. rozlišovat, zda se jedná o skupinu lidí mající problém se závislostmi, či o lidi tělesně a mentálně postižené, po propuštění z VTOS, apod.

Co se týče řešení problematiky bezdomovectví, spatřuji mírný pokrok v tom, že se touto problematikou postupně začíná zabývat čím dál tím více odborníků (např. Hradeční, Mareš, Novotný,...) a na akademické půdě se stává předmětem odborných prací studentů psychologie, sociologie, kriminologie a dalších oborů. Také se stále častěji vymýšlejí nové koncepce zabývající se alespoň sekundární a terciární prevencí, dále různé akční plány pro řešení bezdomovectví, atd.

Pouhý fakt, že se společnost pomalu otevírá diskuzi a připouští i jiné možné varianty vzniku bezdomovectví, než selhání jedince, ukazuje, že by se časem mohla situace přeci jen zlepšit. Nicméně jsem toho názoru, že se stále valná většina společnosti „drží“ a bude nějakou dobu vycházet z předsudků, které lidi bez domova jasně dehonestují a přičítat jim úplnou vinu za vznik jejich situace. Přitom např. výsledek mého průzkumu jasně ukázal, že mezi 3 nejčastější důvody vzniku bezdomovectví patří špatný zdravotní stav. Kvůli onemocnění či úrazu respondenti museli opustit nebo byli propuštěni ze zaměstnání a posléze již nebyli schopni udržet si takový standard života, který zahrnoval především slušné bydlení.

Myslím si, že problematiku bezdomovectví není zdaleka tak jednoduché „uchopit“, jak by se mohlo na první pohled zdát. Jedná se o složitý problém, který má svá specifika, a díky tomu, že postihuje různé skupiny obyvatel, nejsou zcela jednoznačné jeho prvotní příčiny a díky tomu i konečné řešení. Svůj podíl mají vnitřní faktory, např. osobnostní vlastnosti a dispozice jedince, a stejně tak i vnější činitelé, např. vysoká nezaměstnanost. I přesto je třeba otevřít „oči“ a snažit se najít řešení, které by se zaměřilo především na vznik bezdomovectví, jak mu předcházet a jaké kroky jsou potřeba udělat pro to, aby se lidi ohrožení bezdomovectvím nemuseli bát, že přijdou o své domovy a měli alespoň malou jistotu, že existují účinná opatření, která jim zajistí, že se příští dny „na ulici“ nedostanou. Nadále je také třeba pracovat na posilování sekundární prevence, tj. zmírňování dopadů

bezdomovectví na osoby, které se již ocitají bez domova a snažit se, aby u těchto osob bylo bezdomovectví pouze přechodného rázu a oni se z něj co nejrychleji vymanili. Protože čím déle jsou lidé bezdomovci, tím složitější je navrácení jim uspokojivého standardu žití. Samozřejmě nejideálnější obraz by byl, kdyby neexistovala ani skupina osob, která by byla jen potencionálně bezdomovectvím ohrožena. Tato představa ale, podle mého mínění, není v dnešní době vůbec reálná.

Seznam použitých zdrojů

- BROŽOVÁ, D., 2003. *Společenské souvislosti trhu práce*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-16-4.
- EY2010, 2011. Nezaměstnanost. In: *Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení* [online]. [vid. 2011-10-08]. Dostupné z: <http://www.ey2010.cz/nezamestnanost/>
- HORÁKOVÁ, M., 1995. K problematice bezdomovství. *Sociální politika*, roč. 21, č. 10, s. 6-8. ISSN 0049-0961.
- HOSEK, J., 1998. *Sám proti alkoholu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-7169-624-2.
- HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I., 1996. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. 1. vyd. Praha: Naděje. ISBN 80-902292-0-4.
- JANEBOVÁ, R., 1999. Proces vzniku a stadia bezdomovství. *Sociální práce* 2, roč. 6, č. 4, s. 27-28. ISSN 00931-1109
- JÍROVÁ, H., 1999. *Trh práce a politika zaměstnanosti*. 1.vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická. ISBN 80-7079-635-9.
- KREJČÍŘOVÁ, D., LANGMEIER, J., 2006. *Vývojová psychologie*. 2. aktual. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-1284-9.
- KOPOLDOVÁ, B., LUPTÁKOVÁ, M., ŠTECHOVÁ, M., 2008. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie: závěrečná zpráva*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 20080707.
- KRATOCHVÍL, S., 1985. *Manželská terapie*. 1. vyd. Praha: Avicenum. ISBN 80-98744-12-6.
- KREBS, V., aj., 2007. *Sociální politika*. 4. aktual. a přeprac. vyd. Praha: ASPI, a.s. ISBN 978-80-7357-276-1.
- MAREŠ, P., 1994. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-901424-9-4
- NAKONEČNÝ, M., 1970. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Svoboda. ISBN 22-465-26
- NOSÁLKOVÁ, T., 2012. Bezdomovců může být trojnásobek. I kvůli reformám. In: *Aktuálně* [online]. 25.12.2011 [vid. 2012-01-20]. Dostupné z: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=724875>.

- NEŠPOR, K., 1994. *Hazardní hra jako nemoc*. 1. Vyd. Ostrava: Nakladatelství Aleny Krtilové.
- NOVOTNÝ, P., PRŮDKOVÁ, T., 2008. *Bezdomovectví*. 1. vyd. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-100-0.
- PORTÁL.MPSV, 2011. *Statistiky nezaměstnanosti* [online]. [vid. 2012-01-20]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/mes>
- REICHEL, J., 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3006-6.
- RIESEL, P., 1999. *Lesk a bída drog*. 1. vyd. Olomouc: Votobia. ISBN 80-7198-348-9.
- SOCIÁLNÍ REVUE, 2011. Etický kodex sociálních pracovníků České republiky. In: *Sociální práce* [online]. 02.03.2005 [vid. 2011-07-20]. Dostupné z: <http://socialnirevue.cz/item/eticky-kodex-socialnich-pracovniku-ceske-republiky>
- SDRUŽENÍ AZYLOVÝCH DOMŮ V ČR, O.S., 2011. Feantsa. In: *Zapojení SAD* [online]. [vid. 2011-08-22]. Dostupné z: <http://www.azylovedomy.cz/zapojeni-sad/feantsa/>
- ŠEDIVÝ, V., VÁLKOVÁ, H., 1988. *Lidé, alkohol, drogy*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko. ISBN 28-049-88.
- VÁGNEROVÁ, M., 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. rozšíř. a přeprac. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-414-4.
- V ZÁJMU DÍTĚTE. *Mezinárodní analýza situace mladých lidí odcházejících z náhradní péče*. [online]. 01.02.2011 [cit. 2011-08-12]. Dostupné z: <http://www.vzd.cz/mezinarodni-analyza-situace-mladych-lidi-odchazejicich-z-nahradni-pece>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Otázky použité v rozhovoru.

Příloha č. 2: Nejvýznamnější nestátní organizace a nadace, které se zabývají péčí o bezdomovce

Příloha č. 3: Denní řád Domu humanity

Příloha č. 4: Pravidla pro řešení nouzových a havarijních situací v AD

Příloha č. 5: Žádost o poskytnutí služby AD

Příloha č. 1

Otázky použité v rozhovoru

1. Jak byste se představil?
2. Kolik je vám let?
3. Jaké máte nejvyšší dosažené vzdělání?
4. Vyrůstal jste v úplné rodině, tj. s oběma rodiči? Kolik máte sourozenců?
5. Byl nebo jste ženatý/vdaná? Máte děti?
6. Jak dlouho jste zde (v AD) ubytovaný/á? Jste tu poprvé?
7. Kde jste byl/a a co jste dělal/a předtím, než jste se v AD ubytoval/a?
8. Jste někde zaměstnaný/á, popř. máte brigádu? Kde; jakou?
9. Jste evidovaný/á na úřadu práce (pokud respondent nemá zaměstnání)? Jak dlouho? Pobíráte nějaké příspěvky?
10. Jak dlouho jste (ne) zaměstnaný/á?
11. Kvůli čemu (popř. komu) si myslíte, že jste se ocitl/a bez dostatku finančních prostředků?
12. Jak dlouho se potýkáte ve finanční tísní?
13. Máte nějaké dluhy? Jak vznikly?
14. Co si myslíte, že je momentálně váš největší problém?
15. Co děláte ve vašem volném čase?
16. Setkal/a jste se někdy ve svém okolí, popř. na vlastní kůži s návykovými látkami? S jakými (marihuana, alkohol), popř. jak často jste užíval/a a jak dlouho?
17. Napadlo Vás někdy užít tzv. tvrdé drogy (např. pervitin, heroin)? Jaké? Popř. jak často a jak dlouho?
18. Jaký je váš zdravotní stav – trpíte nějakou nemocí?
19. Navštěvujete lékaře, popř. proč a proč ne?
20. Jak si myslíte, že váš život změnilo to, že jste se ocitl/a „na ulici“?
21. Co si v tuto chvíli nejvíce přejete?
22. Jak momentálně hodnotíte svoji situaci (dobře, hodně dobře, uspokojivě, špatně, hodně špatně)?
23. Jak vidíte svoji budoucnost za deset let?
24. Myslíte si, že se vaše situace někdy zlepší? Proč?
25. Zkusil/a jste někdy svou problémovou situaci řešit? Jak?

26. Co si myslíte, že by vám nyní nejvíce pomohlo dostat se z vaší tíživé situace?
27. Znáte nějaké služby, které pomáhají lidem bez domova? Máte s nějakou takovou službou zkušenost, popř. jakou?

Příloha č. 2

Nejvýznamnější nestátní organizace a nadace, které se zabývají péčí o bezdomovce:

- ❖ ADRA – charitativní organizace adventistické církve.
- ❖ Armáda spásy - pro bezdomovce provozuje především azylové domy a noclehárny.
- ❖ Česká katolická charita – účelové zařízení římskokatolické církve – největší nestátní poskytovatel sociálních a sociálně zdravotních služeb u nás. Realizuje se i v zahraničí.
- ❖ Diakonie Českobratrské církve evangelické – sociálně intervenční služby v azylových domech, v domech na půl cesty a v centrech krizové intervence.
- ❖ FEANTSA - evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci, založena v roce 1989. Je zaměřena na odstraňování bezdomovectví v Evropě, sdružuje více než 50 členů v zemích EU, v USA a v zemích střední a východní Evropy. Tato organizace přesvědčuje evropské instituce a vlády členských zemí o nutnosti pomoci bezdomovcům, pomáhá při provádění politiky pomoci bezdomovcům a podporuje výměnu zkušeností mezi neziskovými organizacemi (SDRUŽENÍ AZYLOVÝCH DOMŮ V ČR, O.S., 2011).
- ❖ Naděje – sdružení, které preferuje víceetapovou strukturu péče (poskytnutí hygieny, ošacení, pracovní poradenství, sociální prevence, kulturní aktivity, atd.).
- ❖ Nový prostor – občanské sdružení – poskytuje bezdomovcům především možnost být prodejcem časopisu Nový prostor a tím získat finanční prostředky.
- ❖ S.A.D. – Sdružení provozovatelů azylových domů – poskytuje všestrannou pomoc. Členy tohoto sdružení mohou být jednotlivé azylové domy na území celé ČR. Jejich provozovateli jsou Armáda spásy, státní a obecní organizace, charitativní, nestátní organizace.

Mezi další nestátní organizace pracující s bezdomovci patří: Asyl, Atlant, Communio, Domov Matky Terezy, Ekons, Elim, Exodus, Harmonie, Locus, Sylva, Užitečný život, atd. (Novotný aj., 2008, s. 55 – 59).

Příloha č. 3

Denní řád Domu humanity

06:00 – 09:00 Osobní hygiena, úklid pokojů a společných prostor, případně odchod do zaměstnání.

09:00 – 17:00 Čas pro hledání zaměstnání a bydlení, jednání na úřadech, případně výkon zaměstnání, pro uživatele, kteří zůstávají v Domě humanity, je mimo letních měsíců otevřen podle možností služby Denní stacionář s nabídkou motivačních a pracovních činností

19:00 – 20:00 Osobní hygiena.

22:00 - Uzamčení budovy. V této době odemyká na požádání služba.

22:00 – 06:00 Noční klid.

Úklid se provádí denně. Služba večer vyvěsí rozpis úklidu na další den. Pokud se klient nemůže úklidu zúčastnit, domluví se na změně se službou.

Velký úklid se provádí v sobotu. Uklízejí se všechny prostory, které klienti mohou využívat.

Pokyny k úklidu jsou vyvěšeny na nástěnce.

Příchod a odchod z Domu humanity - vstup je povolen pouze dveřmi v době od 6 h do 21 h, lezení přes plot a oknem je přísně zakázáno, vstup do budovy v době nočního klidu, tj. v době od 22 h do 6 h bude odchod umožněn vždy, ale příchod pouze v mimořádných případech (návrat ze zaměstnání přiměřený konci pracovní doby, návrat z kulturní či sportovní akce, nikoli návrat z restauračního zařízení) po předchozím oznámení pracovníkovi v sociálních službách, odchod z budovy v době nočního klidu, tj. v době od 22 h do 6 h umožní klientovi služba. Klient je povinen chovat se tiše, aby nerušil ostatní spolubydlící. Pokud bude klient ve stavu, kdy by jeho přítomnost narušovala občanské soužití, bude z objektu vykázan.

Návštěvy mají vstup do areálu zakázán z důvodu ochrany soukromí ostatních klientů – mohou být přijímány v budově Denního stacionáře v době jeho otevření.

Návštěvy na pokojích mezi klienty nejsou povoleny, klienti mají společné kuchyně, které slouží zároveň i jako společenské místnosti

Kouření je celé budově přísně zakázáno, kouření je dovoleno pouze v kuřáckém koutku mimo budovu Domu humanity. Porušení zákazu kouření bude považováno za hrubé porušení *Řádu Domu humanity*.

V Domě humanity je zakázáno: přechovávat věci získané z kontejnerů, popelnice či skládek, na pokojích skladovat potraviny podléhající zkáze či zbytky jídel,

obtěžovat spolubydlící nevhodným chováním, zejména hlukem, zápachem, používat nepovolené elektrické a plynové spotřebiče (vařiče, ohřívače, topidla, varné konvice, mikrovlnné trouby, televizory, videa, rádia, ledničky apod.) a otevřený oheň (svíčky, petrolejové lampy, lihové kahany apod.), umývat nádobí v umývárně, prát prádlo v kuchyni, vstupovat do cizích pokojů bez souhlasu jejich obyvatel.

Sankce za porušení nebo nedodržení ustanovení *Řádu Domu humanity*

V případě porušení ustanovení *Řádu Domu humanity* ze strany uživatele následují tyto sankce:

Ústní napomenutí (vedoucí, sociální pracovník, pracovník v sociálních službách).

Při opakovaném porušení nebo hrubém porušení (nestandardním verbálním nebo fyzickým napadení pracovníka Domu humanity, příp. jiného klienta, úmyslné ničení nebo krádeže majetku azylového domu nebo ostatních klientů) *Řádu Domu humanity* ukončení poskytování služby s možností opětovného přijetí klienta nejdříve za 6 měsíců. Na porušení řádu Domu humanity je uživatel písemně upozorněn. Pokud se porušení řádu opakuje, je mu vypovězena smlouva. Pokud se jedná o hrubé porušení Řádu, může být smlouva vypovězena okamžitě.

Příloha č. 4

Pravidla pro řešení nouzových a havarijních situací v AD

Situace, které by mohly nastat a postup řešení.

úmrtí klienta

prevence - u klientů je veden záznam v jejich osobním dotazníku ohledně jejich onemocnění, vhodným způsobem je tento údaj zanesen i v individuálním plánu, bez lékařského potvrzení nesmí být klient ubytován na DH

řešení - okamžitě volat lékaře či záchrannou službu, volat pohřební službu, pokud tak neučinila záchranná služba, okamžitě kontaktovat vedoucí DH, kontaktovat rodinu zemřelého, pokud klient uvedl kontakt

pokus o sebevraždu

prevence - spočívá v individuální práci s klientem, případně spolupráci s odborníkem v oboru psychiatrie

řešení - v případě možnosti odvrácení sebevraždy navážeme s klientem hovor a zavoláme odbornou pomoc – záchrannou službu, policii

úraz klienta

prevence - zaměstnanci DH probírají možné nástrahy, které by mohly být příčinou úrazu, a snaží se je zavčas odstranit, závady ihned hlásí a odstraňují

- klienti se chovají tak, aby k úrazu nedošlo – viz Řád

řešení - v případě, že se úraz stane, je ze všeho nejdůležitější zachovat chladnou hlavu, je třeba poskytnout první pomoc, zároveň zavolat lékaře, popř. policii nebo hasiče, v žádném případě zaměstnanec nezasahuje, pokud je bezprostředně ohrožen jeho život (např. při úrazu elektrickým proudem je nutné nejprve proud odpojit a až poté zasahovat)

napadení klienta nebo zaměstnance DH jiným klientem, agrese

prevence – dodržování Etického kodexu pracovníka DH a pravidel pro jednání s klienty, seznámení klientů s Řádem DH, snaha o vytváření dobrých vztahů, je-li klient agresivní, je dobré vědět, jaké jsou skutečnosti vyvolávající jeho agresivitu a znát doporučení, jak jednat, aby k situaci nedošlo, vnímavost pracovníků na signály zvyšující se agresivitu klienta a předávání této informace ostatním

řešení - před napadením – rozhovor, odvedení pozornosti – při napadení – zhodnocení situace, možnost přiměřené obrany, útek na bezpečné místo, přivolání pomoci, zavolání Městské policie, popř. záchranné služby

Pokud jsou použita omezující opatření – musí být vždy proveden zápis a nahlášení této situace.

vloupání do Domu humanity

prevence – uzamčená vrata do objektu a zadní branka (vstup od parku), přes noc uzamčené i hlavní dveře, v době nepřítomnosti pracovníka – uzamčená pracovna

řešení - okamžitě voláme policii a vedoucí DH, vyhneme se střetu a pachatelem a ohrožení na svém životě, v rámci možností ochraňujeme životy klientů, zachováme klid a uklidníme klienty, neporušíme stopy po pachateli

krádeže mezi klienty

prevence – upozornění klientů na možnost uzamykat si svou skříňku a zároveň nutnost si hlídat své věci a nenechávat si peníze a cennosti v objektu

řešení - klient nahlásí krádež zaměstnanci DH, pokud to bude chtít klient oznámit policii, zaměstnanec DH vše ohlásí na policii

požár

prevence – dodržování požárních předpisů, zákaz kouření v DH, revize plynové kotelny a elektriky

řešení - v DH jsou požární poplachové směrnice a hasící přístroje, při vzniku požáru je nutno postupovat dle požární poplachové směrnice, která je vyvěšena na chodbě DH - voláním Hoří! upozorníme klienty na ohrožení, použijeme hasicích přístrojů, voláme 150 a vedoucí DH, do příchodu hasičů organizujeme evakuaci klientů

únik plynu

prevence – pravidelné revize kotelny a kotlů na teplou vodu, znalost umístění hlavního uzávěru plynu = z venkovní strany umístěn na DH a označen HUP

řešení - okamžitě uzavřít HUP a ihned volat plynárenský servis

únik vody

prevence – znalost hlavního uzávěru vody = umístěn na dolním dámském WC

řešení - zajistit opravu

výpadek elektrické energie

prevence – znalost umístění hlavní pojistkové skříňe

řešení - zjištění situace, zda jde o plošný výpadek elektrické energie nebo pouze o výpadek na DH, informovat klienty o dané situaci, zjistit, zda nejsou vypadlé „pouze“ pojistky, volat opravárenský servis

živelná pohroma – záplava, vichřice, krupobití, atd.

prevence – sledujeme zprávy o počasí, sledujeme aktuální vývoj počasí v okolí DH

řešení - pracovník se chová dle pokynů vyhlášených sdělovacími prostředky a městským úřadem a zároveň uklidňuje klienty a zajišťujeme jejich případnou evakuaci

teploty pod bodem mrazu a naplněná kapacita DH

prevence - intenzivní práce s klienty, aby se řešení jejich situace zbytečně neprotahovalo a byla stále volná kapacita pro další zájemce

řešení - pracovník otevře denní stacionář pro případné zájemce o službu a poskytne jim tak alespoň nouzové přebývání v teplé místnosti

chybějící zaměstnanci

prevence - pravidlo pro zastupování

řešení – pracovníka zastoupí pracovník dle platných pravidel, pokud to není možné, zajistí v krizové situaci omezený provoz pracovníci z jiných zařízení organizace

Příloha č. 5 Žádost o poskytnutí služby AD

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST

PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz

příjmení:		jméno:	
rodné číslo:		datum a místo narození:	
stav:		původní povolání /škola,učební obor/:	
trvalý pobyt:		lékař:	
zaměstnání:	onemocnění omezující možnosti zaměstnání:		
zdroj finančních prostředků:			
jméno a adresa jednoho z příbuzných či blízkých pro případ nutného kontaktu:			
Jaké činnosti chci v poskytované službě využít:			
☐ Poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy – obsahuje tyto činnosti: Vytvoření podmínek pro samostatnou přípravu stravy nebo pomoc s přípravou stravy ☐ Poskytnutí ubytování – obsahuje tyto činnosti: Poskytnutí ubytování Umožnění celkové hygieny těla Vytvoření podmínek pro zajištění úklidu, praní a žehlení osobního prádla, výměny ložního prádla ☐ Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí – obsahuje tyto činnosti: Pomoc při vyřizování běžných záležitostí vyplývajících z individuálních plánů Pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou a pomoc a podpora při dalších aktivitách podporujících sociální začleňování osob, včetně uplatňování zákonných nároků a pohledávek			
Jakého cíle chci pomocí poskytované služby dosáhnout a kdy si myslím, že bych ho mohl dosáhnout (např. ubytování v DH do týdne, chci si vyřídit sociální dávky – do 14 dnů)			
Konkrétní kroky, které hodlám učinit k dosažení cíle a předpokládaný termín (např. zaregistruji se na ÚP do jednoho týdne a ihned po zaregistrování požádám o sociální dávky):			
Předpoklá daný nástup		poznámka:	

Žádost o poskytnutí služby Azylový dům V DOMĚ HUMANITY

Prohlašuji, že jsem byl/a ve smyslu zákona č. 101/2000 Sb., v plném znění, o ochraně osobních údajů informován/a o účelu zpracování svých osobních údajů. Uděluji tímto souhlas Sociálním službám města České Lípy, jako správci osobních údajů, ke zpracování svých osobních a citlivých údajů pro účely sociální práce se mnou, poskytování sociálních služeb v Domě humanity a pro účely anonymního statistického zpracování a to po dobu užívání služeb mou osobou a dále po dobu zákonem stanovenou pro archivaci dokumentace. Byl/a jsem poučen/a o tom, že souhlas mohu kdykoliv odvolat.

Prohlašuji, že **souhlasím/nesouhlasím** se zveřejňováním fotografií a videí pořízených v rámci poskytování služby v DH.

Prohlašuji, že jsem byl/a seznámen/a s nabídkou poskytované služby a s Řádem Domu humanity, bezpečnostním a požárním předpisem, a že jsem veškeré náležitosti této žádosti vyplnil/a pravdivě.

Datum:..... Podpis:

Žadatel přijat / odmítnut (nehodící se škrtněte) dne:

Důvod odmítnutí:

Odvolání souhlasu se zpracováním údajů

Datum:..... Podpis: